

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ

Кафедра: публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття освітнього рівня Магістр

на тему:

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Виконав: студент магістратури
спеціальності 281 Публічне управління
та адміністрування
заочної форми навчання

Балицький В.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник: доктор економічних наук,
професор, професор
кафедри

О.С.Чмир

(прізвище та ініціали)

Рецензент:

(прізвище та ініціали)

Хмельницький – 2020 рік

Анотація

Балицький В.В. Розвиток механізму екологізації державного управління. Магістерська робота. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2020. 71 с.

У роботі здійснено теоретичне узагальнення існуючих підходів до розуміння екологізації державного управління та розробка практичних рекомендацій щодо їх удосконалення на регіональному рівні.

Здійснено аналіз тенденцій екологізації в Хмельницькій області, що засвідчив про повільність розповсюдження цих процесів через відсутність дієвих інструментів підтримки та стимулювання з боку органів публічного управління. Окреслено напрями формування комплексного механізму державного управління процесами екологізації в регіоні, що потребує консолідації зусиль та ресурсів органів публічного управління різного рівня, наголошено на необхідності формування регіональної програми у сфері екологізації та ресурсозбереження, розробці якої повинен передувати ґрунтовний аналіз ключових екологічних ризиків на основі ресурсоаудиту.

Визначено пріоритетні інструменти стимулювання екологізації в різних сферах економіки регіону: екологічне субсидювання та кредитування (що повинно реалізовуватись на конкурсній основі за рахунок коштів екологічних фондів національного та регіонального рівня); розвиток системи «зелених» публічних закупівель (створюючи, таким чином, попит та стимул інвестувати в виробництво екологічно чистої продукції).

Ключові слова: екологізація, публічне управління, сталий розвиток, «зелені» закупівлі, екологічне субсидювання, екологічне стимулювання.

Annotation

Balytsky VV Development of the mechanism of greening of public administration. Master thesis. Leonid Yuzkov Khmelnytsky University of Management and Law. Khmelnytsky, 2020. 71 p.

The paper provides a theoretical generalization of existing approaches to understanding the greening of public administration and the development of practical recommendations for their improvement at the regional level.

An analysis of greening trends in the Khmelnytsky region was carried out, which testified to the slow spread of these processes due to the lack of effective tools of support and incentives from public authorities. The directions of formation of a complex mechanism of state management of greening processes in the region, which requires consolidation of efforts and resources of public administration bodies of different levels, outlined the need to form a regional program in the field of greening and resource conservation.

Priority tools for stimulating greening in various areas of the region's economy have been identified: environmental subsidies and lending (which should be implemented on a competitive basis at the expense of environmental funds of national and regional level); development of a system of "green" public procurement (thus creating demand and incentives to invest in the production of environmentally friendly products).

Key words: greening, public administration, sustainable development, "green" procurement, environmental subsidies, environmental incentives.

Зміст

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	8
1.1. Теоретичні засади державного управління процесами екологізації в сучасних умовах	8
1.2. Механізм реалізації державного управління процесами екологізації	15
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	20
2.1. Сучасний стан управління екологізацією в Хмельницькій області.....	20
2.2. Аналіз процесів екологізації у Хмельницькій області	30
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ.....	41
3.1. Формування комплексного механізму державного управління процесами екологізації в регіоні	41
3.2. Розвиток окремих інструментів механізму державного управління процесами екологізації в регіоні.....	50
Висновки	59
Список використаних джерел	62
Додатки.....	70

ВСТУП

Актуальність теми. Проблеми екології, захисту навколишнього середовища в світі виходять на перший план. У регіонах, окремих країнах і в масштабах всієї планети при прийнятті господарських рішень екологізація та «чисте» виробництво стає вихідною позицією. Вітчизняна економіка виявилася структурно деформованою і неефективною. Її негативний вплив на навколишнє середовище в розрахунку на одиницю кінцевого продукту виявилось значно вище, ніж в економічно розвинутих країнах. Для виходу економіки України на траєкторію сталого ресурсозберігаючого еколого-економічного розвитку та для вирішення екологічних проблем необхідна нова методологія з позицій екологізації всього господарського комплексу країни та її регіонів.

Безпосередньо напрями і інструменти стратегії переходу до сталого розвитку представлені в публікаціях: Гобела В. В., Головня Ю. І., Дудюк В. С., Ільченко В. М., Кирич Н. Б., Кульчицький Я. В., Лібусь Т. І., Мельник Л.Г., Пегова С.А., Солобоева І.С., Співак С. М., Трубей О. М. та інші. Більшість досліджень перерахованих авторів підтверджують тезу - одним з ключових факторів переходу до сталого розвитку є комплексна екологізація як на національному, так і на регіональному рівнях. Аналіз існуючого наукового доробку показав, що, поряд із значним просуванням у вивченні екологізації бізнесу і розвитку екологічно орієнтованої державної політики в економічній і соціальній сферах, багато питань, пов'язаних з формуванням механізму державної підтримки та регулювання цих процесів на регіональному рівні поки не знайшли достатньо повного висвітлення в науковій літературі.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є теоретичне узагальнення існуючих підходів до розуміння екологізації державного управління та розробка практичних рекомендацій щодо їх удосконалення на регіональному рівні. Для досягнення мети поставлені та вирішені такі завдання:

з'ясувати сутність поняття «екологізація» та її значення в механізмі державного управління соціально-економічним розвитком країни та її регіонів;

визначити елементи механізму реалізації державного управління процесами екологізації в контексті зарубіжного досвіду;

проаналізувати стан управління екологізацією в Хмельницькій області;

здійснити аналіз стану екологізації у Хмельницькій області;

опрацювати напрями формування комплексного механізму державного управління процесами екологізації в регіоні;

обґрунтувати напрями удосконалення інструментів механізму державного управління процесами екологізації в регіоні.

Об'єктом дослідження є механізм державного управління екологічною політикою регіону.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних засад удосконалення механізму державного управління екологізацією регіону.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження стали результати фундаментальних і прикладних досліджень, в яких сформульовані положення теорії державної екологічної політики, екологічного менеджменту, економіки сталого розвитку, зеленої економіки, державного регулювання економіки, економіки природокористування. Для виконання поставлених завдань було використано такі загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: аналіз і синтез (при визначенні підходів до розуміння поняття екологізації, при здійсненні структурно-функціональної характеристики екологізації, а саме визначенні її цілей, завдань, інструментів); статистичний та економічний аналіз, порівняльний метод (під час дослідженні тенденцій екологізації та управліннями цими процесами в регіоні); системний аналіз (для визначення пріоритетних напрямів екологізації економіки регіону.

Інформаційна база. Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти; офіційні статистичні дані; аналітичні матеріали міністерств і відомств, інших органів державного й регіонального управління;

монографії та науково-аналітичні статті вітчизняних і зарубіжних авторів з проблем управління екологічною безпекою регіону; інформаційні матеріали, опубліковані в періодичних виданнях; електронні ресурси, представлені в мережі Інтернет.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичне узагальнення та науково-практичні розробки щодо інтенсифікації екологізації в застосуванні інструментів державного управління можуть стати основою для удосконалення нормативно-правової бази дослідження, розробки відповідних регіональних програм, застосуванні інструментів стимулювання екологоорієнтованого регіонального розвитку.

Структура роботи. Відповідно до встановленої мети та завдань магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, що включають 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 65 найменувань. Загальний обсяг роботи 75 сторінок, у тому числі основний текст роботи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1. Теоретичні засади державного управління процесами екологізації в сучасних умовах

Принцип, на якому ґрунтується Глобальна концепція сталого розвитку людського суспільства і природи, - це взаємини людини з природою, які повинні розвиватися без погіршення прав існуючого і майбутнього поколінь. Сьогодні це передбачає здійснення процесів екологізації в усіх сферах національних економік, тобто системного і послідовної розробки та впровадження у виробничі та процеси нових технологічних і управлінських заходів, що забезпечують підвищення ефективності використання природних ресурсів при збереженні чи поліпшенні якості довкілля.

У сучасному світі широко розповсюджується економічна ідея «Зеленого зростання», яка в перший раз була презентована в 2005 р. в місті Сеул на 5-ій Конференції Міністрів з охорони навколишнього середовища Азіатсько-Тихоокеанського регіону. В наш час вона є підходом, що забезпечує збалансування еколого-економічного розвитку.

Ідея «зеленого зростання» в своїй основі містить чотири головні принципи [16]:

- принцип екологічної ефективності, який передбачає максимізувати корисні властивості різних товарів і послуг при мінімальному впливі на природу в період усього життєвого циклу продукту;
- принцип ресурсозбереження, що передбачає процес прийняття рішень управлінського характеру, з огляду на необхідність збереження ресурсів Землі;
- принцип єдності, що передбачає узгодження дій всіх суб'єктів національної економіки, які беруть участь в процесі розвитку;
- принцип міжсекторальності, що означає залучення представників різних секторів суспільства в процеси щодо прийняття найважливіших рішень.

Застосування даних принципів дозволяє зробити висновок про те, що ідея екологізації виробництва, економіки в цілому є першою стадією переходу до сталого розвитку, причому як на рівні країни, так і на глобальному.

Термін «екологізація» є в науковому колі порівняно новим. Отже, йому притаманна багатозначність тлумачення. Існує багато різних підходів до визначення цього поняття (табл.1.1). Контекстів використання цього поняття є багато: екологізація науки та освіти, екологізація виробництва, екологізація суспільного виробництва, екологізація природокористування, екологізація економіки, екологізація суспільного розвитку, екологізація економічного, соціального та духовного розвитку, екологізація сільського господарства; екологізація продукції, екологізація ціноутворення тощо [8; 10, с.42].

Таблиця 1.1. Підходи до трактування змісту поняття «екологізація»

Назва підходу до визначення		Зміст
Екологізація соціально-економічна концепція	як	Система поглядів на суспільний розвиток, що передбачає економічне зростання та збереження довкілля, шляхом розвитку екоінновацій, постійного удосконалення форм, методів та способів взаємодії людини з природою
Екологізація відносини	як	Сукупність різних форм взаємодії та зв'язків між суб'єктами суспільних відносин, які встановлюються в процесі їхньої спільної практичної та духовної діяльності з метою покращення відновлення, охорони і використання ресурсів довкілля
Екологізація інструмент, метод	як	Імплементация екологічної домінанти в суспільну свідомість, шляхом впровадження адміністративних, політико-правових, економічних, культурно-освітніх та інших заходів
Екологізація діяльність	як	Всі види людської діяльності, спрямовані на попередження, виявлення та усунення екологічних загроз для економічної системи

Джерело: [24, с.205].

Найбільш поширеним є підхід до екологізації як «процесу управління природоохоронною діяльністю підприємств за допомогою науково-технічних досягнень, спрямований на максимально можливе зниження антропогенного впливу на навколишнє природне середовище» [45, с.208]. Аналогічного

визначення екологізації притримуються і деякі інші автори [23; 30; 48]. При цьому вони розглядають її, перш за все, як перехід на природозберігаючий тип виробництва економічного розвитку, враховуючи при цьому необхідність переорієнтації потреб населення з цінностей необмеженого зростання на цінності духовного розвитку. Так, Л.Г. Мельник зазначає, що поняття «екологізації» означає процес постійного екологічного вдосконалення, який спрямований на ліквідацію екодеструктивності факторів, а відповідно і потреби в природоохоронних заходах [30, с.231]. Сєдов В.В. під «екологізацією виробництва» розуміє максимально можливе уподібнення виробничих процесів в цілому і ресурсних циклів зокрема природному кругообігу речовин в біосфері, або це будь-які заходи, що знижують небезпеку виробництва для природи і людини [48, с.146].

За визначенням Н.М. Крупіной, екологізація в економіці - це загальний перерозподіл трудових, матеріальних і фінансових ресурсів на користь розвитку високотехнологічних, ресурсозберігаючих, екологічно безпечних виробництв, обробних і переробних галузей промисловості і інфраструктури при одночасній пріоритетній увазі до екологічної та економічної складових [23, с.61].

Враховуючи багатогранність поняття екологізація, її структурування доцільно здійснити за рівнями: глобальний; національний; регіональний; місцевий (локальний) [28, с.187]. Екологізація, відповідно, проявляється на різних рівнях, кожен з яких забезпечується різними суб'єктами та в різних масштабах.

Таким чином, проблема екологізації може бути вирішена тільки при комплексному підході до всієї сукупності технологічних, соціальних, економічних і екологічних факторів, які б максимально скорочували обсяги техногенного забруднення. До числа основних напрямів екологізації на нинішньому етапі потрібно віднести [24, с.18]:

екологічне навчання і освіта;

екологічне страхування;

екологічну експертизу інвестиційних проектів;
екологічну паспортизацію виробництва;
екологічний моніторинг;
використання у виробництві очисного обладнання;
перехід виробництва на ресурсозберігаючі технології.

Прі цьому, як вважає С. Бобильова, доцільна наступна пріоритетність і послідовність в екологізації економіки і вирішенні екологічних проблем [5, с.78]:

- 1) структурна перебудова економіки на ефективне ресурсозбереження та розвиток високотехнологічних, екологічно безпечних ресурсозберігаючих виробництв;
- 2) розвиток маловідходних і безвідходних технологій;
- 3) реалізація природоохоронних заходів (будівництво очисних споруд , фільтрів тощо).

Екологізація при такому підході вимагає вирішення наступних конкретних завдань [20, с.304]: підпорядкування економіки природних ресурсів і економіки виробництва екологічним обмеженням і принципам збалансованого природокористування; розширення системи платності природокористування та перехід на нову систему ціноутворення, що повністю враховує екологічні фактори. Не менш важливими є створення інструментів, які б забезпечували б сам процес реалізації екологізації виробництва, включення в економіку виробництва екологічних факторів, що дозволяють зменшити вхідний приплив природних ресурсів, необхідних для отримання одиниці кінцевого продукту.

До основних інструментів екологізації можна віднести [51, с.30]:

- 1) методологію чистого виробництва (використання безвідходних і маловідходних технологій);
- 2) екологічний менеджмент (створення нових форм господарської діяльності з економічними орієнтацією);
- 3) оцінку життєвого циклу продукції;

- 4) екологічний облік;
- 5) екологічну сертифікацію;
- 6) екологічне маркування;
- 7) екологічну політику, спрямовану на контроль екологізації;
- 8) відкриту екологічну звітність.

До інструментів екологізації також слід віднести систему екологічних санкцій, що передбачають підвищення податків (платежів, штрафів) на природоексплуатуючі галузі економіки [49, с.56]. Підвищеними податками повинні обкладатися техногенні та ресурсомісткі виробництва, що використовують «брудні» технології. І навпаки, повинні стимулюватися і мінімально обкладатись податками підприємства, що отримують прибуток від утилізації вторинних відходів.

До числа найбільш важливих і пріоритетних напрямів екологізації національних економік відноситься розвиток, спрямований на створення та впровадження маловідходних і безвідходних технологій. З основного забруднювача навколишнього середовища, що приводить біосферу до деградації та порушує її здатність до самоочищення, технології повинні перетворитися в засіб очищення від накопичених забруднень і в головне джерело порятунку. Саме на цей вектор розвитку еколого-економічного суспільства вказував В.І. Вернадський [18, с.55]. З цією метою необхідний повсюдний екологічний перехід до екологічно чистим ресурсозберігаючих технологій. Ще Д. Белл писав, що в основі формування екологізованого суспільства лежить третя за рахунком технологічна революція, ввів поняття «технологічної драбини», по якій просувається країна по шляху до екологізації суспільства [3, с.98]. Ці сходи включає в себе наступні рівні:

- 1) ресурсна база;
- 2) легка промисловість;
- 3) важка промисловість;
- 4) високі технології (оптика, обчислювальні прилади, комп'ютери тощо);

5) галузі, засновані на наукових досягненнях - на біотехнологіях, космічних досліджень.

Е. Тоффлер виділяє серед інших нових орієнтирів і принципів глобальної екологізації економіки XXI ст. «Технологічний прорив» - розробку і впровадження «принципово нових, з іншими соціальними цілями ресурсозберігаючих технологій», що дозволяє отримати подвійну вигоду: з одного боку, спостерігається мінімізація екологічного збитку природним системам, з іншого - збільшення економічного прибутку [52, с.56].

Екологічно сталий розвиток передбачає функціонування екобезпечної економіки, структурно-технологічний рівень якої забезпечує раціональне ресурсоспоживання і мінімізацію інтегрального екологічного впливу процесів виробництва і споживання товарів і послуг в розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту; іншими словами, економіки, що відрізняється оптимальною галузевою структурою, яка передбачає пропорційність у розвитку природоексплуатуючих, обробних і переробних галузей при відповідній частці сфери екобізнесу [57, с.152].

Процес екологізації економіки - найбільш важлива вимога сучасного світу. Вона означає найбільш різносторонній і системний підхід до навколишнього середовища, усвідомлення головної ролі природи в людському існуванні. Екологізація економіки - одна з необхідних умов і головна складова частина екологічного розвитку. По суті, вона означає процес екологізації всієї соціально-економічної структури і розвитку людського суспільства [7].

Найголовніші складові процесу екологізації економіки [2]:

- кардинальна зміна інвестиційної структури в економіці в напрямку галузей ресурсозбереження;
- введення різних об'єктів, факторів і умов екологічного характеру, особливо всій сукупності відновлюваних ресурсів, як рівноправної з іншими категоріями багатств;

- підпорядкованість природних ресурсів і економічної продуктивності екологічному обмеженню і принципам збалансованого користування природою;

- здійснення переходу виробництва в напрямку зростання якісних показників, основою якого будуть зміни в структурі галузей і технічне переобладнання, безпосередньо під контролем еколого-економічного характеру;

- істотні розширення і уточнення систем платності за використання природних ресурсів;

- процес переходу на інші принципи системи ціноутворення, які в повній мірі враховуватимуть екологічні фактори, збиток і ризики;

- відхід від принципу остаточно-витратного підходу заходів, що стосуються охорони навколишнього середовища і включення функцій з охорони природи і захисту навколишнього середовища в виробничу економіку.

Враховуючи вищенаведене, екологізацію можна трактувати у вузькому та широкому розумінні. У широкому розумінні екологізацію доцільно розглядати в аспектах соціально-економічної концепції, складової суспільних відносин, комплексу інструментів та методів, у вузькому розумінні – як сукупність людської діяльності, що спрямована на попередження, виявлення та усунення екологічних загроз для економічної системи.

Практичні аспекти екологізації тісно пов'язані з державним регулюванням відповідних процесів з метою досягнення певної рівноваги у відносинах між державою, природою та людиною, що базується на законодавчих та організаційно-управлінських рішеннях. Саме цим і пояснюється об'єктивна необхідність втручання держави в природно-екологічну сферу з метою досягнення збалансованого соціально-економічного розвитку в рамках цієї тріади «суспільство-природа-людина». Причому саме держава повинна взяти на себе провідну роль в цьому процесі, оскільки воно може і повинно закласти основи глобального еколого-економічного

партнерства між вітчизняними суб'єктами підприємництва та іноземними партнерами заради виживання і подальшого розвитку України, а також всієї сучасної цивілізації.

1.2. Механізм реалізації державного управління процесами екологізації

Реалізація екологізації не можливе без відповідного механізму, тобто системи важелів та інструментів державного та/або міжнародного забезпечення управління відповідними процесами. Визнаними в усьому світі завдяки особливій увазі питанням екологізації є деякі країни Європи (лідери - Фінляндія, Данія, Швеція, Німеччина) та США. Це обумовлює доцільність вивчення практики використання механізму екологізації цих країн з точки зору державної політики.

Існуючі методи управління екологізації поділяють на кілька груп: адміністративні; економічні; ринкові. Найбільш важливою тенденцією, що відзначається рядом фахівців в розвинених країнах, є скорочення прямого регулювання і втручання держави в сферу природокористування [54].

Перспективними напрямками розвитку методів реалізації екологізації, крім традиційних (екологічні податки, субвенції та ін.), в розглянутих країнах є біржі прав на забруднення, банки прав на забруднення, міжнародний ринок квот, торгівля викидами. Варто відзначити те, що інструменти економічного механізму управління природокористуванням і охороною навколишнього середовища в промислово розвинених країнах представлені набагато ширше і використовують розширений арсенал стимулів, спрямованих на раціональне природокористування. Узагальнена їх характеристика представлена на рис.1.1).

На сучасному етапі в США реалізації екологічної політики в цілому, у тому числі заходів екологізації, прийняття рішень в цій галузі відбувається на різних рівнях економічної і політичної системи.

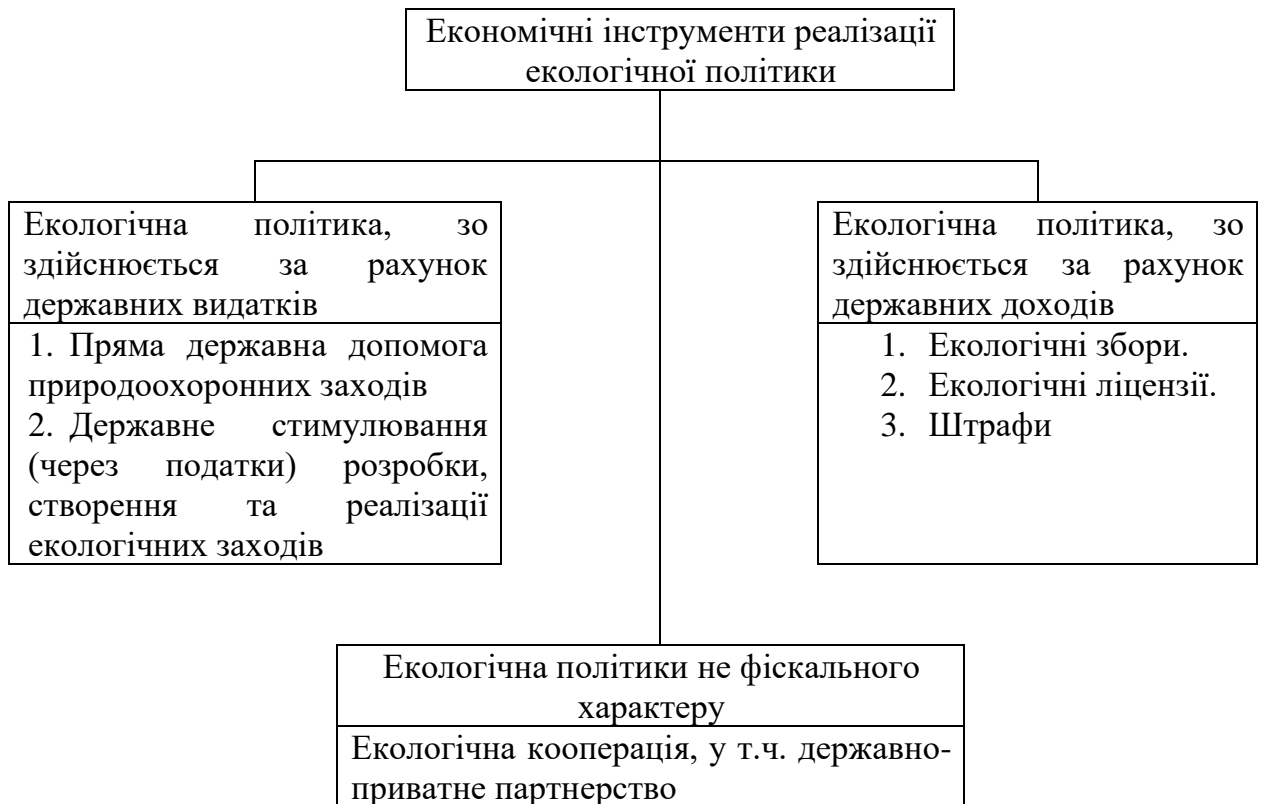

Рисунок 1.1. Класифікація економічних інструментів реалізації екологічної політики

Примітка. Складено автором.

Роль держави полягає, перш за все, в забезпеченні законодавчої основи проведення державних програм з охорони довкілля та регулювання приватнопідприємницької діяльності в цій сфері, організації системи контролю за виконанням відповідних положень законодавства [1]. Головними інструментами реалізації екологічної політики в США є:

- адміністративно-законодавчі, доповнені економічними методами (нормування якості навколишнього середовища, пряме регулювання господарської діяльності, різноманітні обмеження і норми);
- ринкові (використовують можливості приватної ініціативи, не замінюють стандарти, орієнтовані на досягнення нормативного рівня забруднення).

Інструментом ринкового механізму, що активно використовується в США є продаж прав на забруднення. Одним з найважливіших принципів

такого ринку виступає право на продаж різного роду викидів і скидів. Спрощена схема такої торгівлі така: в рамках обмеженої території вводиться ліміт на певну суму викидів (скидів) забруднюючих речовин. Дана сума забруднень не може бути перевищена при новому будівництві. У цьому випадку підприємству слід вибрати один з двох варіантів: створити надійну систему очищення; купити право на додаткове забруднення у іншого підприємства.

Екологічна політика країн Європи є механізмом розгалуженої системи, заснований на правовому забезпеченні, економічних і правових методах. У Західній Європі активно розробляються і реалізуються програми, орієнтовані на охорону природи і поліпшення її якості. Головною особливістю є те, що кожна країна впроваджує законодавчі акти, розроблені на рівні Євросоюзу, на індивідуальній основі наявних традицій і досвіду всередині країни [32]. Підготовленість інституційного середовища (виражається в менталітеті населення, правовій базі) в країнах Західної Європи пояснює зростання інтересу до непрямими методами регулювання, в тому числі і за рахунок участі громадськості.

Економічні важелі, в тому числі екологічні платежі і податки, тобто платежі за забруднення є застосування в чистому вигляді принципу «забруднювач платить». Даний принцип є одним з наріжних каменів природоохоронної політики як в ЄС. В даний час в країнах ЄС застосовуються різні економічні інструменти. До екологічних податків в ЄС входять енергетичні податки, податки на забруднення, ресурсні податки і транспортні податки (додаток А). Як інструмент державного регулювання природокористування використовують податки за шкідливу продукцію (різні види пального, тару, мінеральних добрив, пестициди, миючі засоби тощо). Крім цього, платежі за викиди і недотримання нормативів застосовуються досить широко. У багатьох країнах ЄС платежі за викиди застосовуються в поєднанні з системою дозволів і мають дворівневу структуру. Система «Дозвіл - платежі за викиди - плата за недотримання нормативів» застосовується для контролю

над забрудненням повітря і води, і збором і утилізацією відходів в Чеській Республіці, Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Словаччини та ін [29]. Серед усіх особливе місце займають платежі за забруднення і платежі за користування послугами, оскільки ці економічні важелі лежать в основі існуючих стратегій фінансування в галузі охорони навколишнього середовища в регіоні.

Так, серед державних інструментів в області політики з охорони навколишнього середовища в Німеччині домінують збори на навколишнє середовище і ліцензії на взаємодію з навколишнім середовищем. Держава встановлює ціну за користування навколишнім середовищем, обсяги користування визначаються попитом. У широкому сенсі мова йде про екологічні податки, екологічних внески та різних екологічних мита. З одного боку, їх мета полягає в тому, щоб формувати дохідну базу для здійснення заходів щодо захисту і поліпшення якості навколишнього середовища. З іншого боку, такі екологічні збори можуть спонукати до того, щоб перетворити технологічний процес виробництва на окремому підприємстві, знижуючи при цьому навантаження на навколишнє середовище [6].

В Японії застосовується страхова модель. Підприємці платять страховки, відповідні потенційному збитку, який вони можуть заподіяти навколишньому середовищу. Прагнення зменшити внески до страхового фонду стає стимулом до екологізації виробництва.

За кордоном ефективність природоохоронної політики забезпечується екологізацією економіки, яка заснована на використанні механізму самофінансування за рахунок активного залучення приватного капіталу. Тут завданням уряду є створення необхідних законодавчих та економічних умов, а також контроль. Всі інші питання вирішують підприємства, безпосередньо пов'язані з природокористуванням. У такій ситуації головним питанням є мінімізація відходів і забруднення в поєднанні з невиснажливим використанням природних ресурсів. У розвинених країнах не тільки переробка, а й видалення відходів є дохідною частиною економіки і важливою

складовою бюджету. У багатьох зарубіжних країнах діють екологічні фонди, які утворюються на національному рівні [46, с.55].

На підставі аналізу вище наведеного матеріалу можна відзначити наступні тенденції в застосуванні інструментів державного регулювання екологічною політикою, у тому числі екологізації економіки:

1) введення плати за неекологічних продукцію, в процесі виготовлення або споживання якої утворюються відходи, що представляють, як в кількісному, так і в якісному відношенні, небезпеку для здоров'я людей або екосистем;

2) звільнення від податків за використання відходів;

3) створення екологічних фондів на національному та регіональному рівнях, мета яких полягає в забезпеченні додаткового фінансування заходів екологічного характеру;

4) видача ліцензій, що передбачає комплексне обстеження підприємства та індивідуальний підхід до нормативного обмеження впливу на довкілля.

Дослідженні інструменти багато в чому схожі з тими, що використовуються у вітчизняній практиці, але у розвинених країнах пріоритети надаються економічному стимулюванню та підтримці підприємництва у сфері екологізації, і економічні стимули є дієвими інструментами впливу на реалізацію філософії екологозбереження.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Сучасний стан управління екологізацією в Хмельницькій області

Аналізуючи ті процеси, які сьогодні відбуваються у сфері екологізації, варто зауважити, що саме дієвий управлінський механізм управління у цій сфері є запорукою успішного його розвитку. Управління екологічною політикою здійснюється на засадах, передбачених Конституцією України [22], Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» [44], нормативно-правовими акти екологічного законодавства, а також законодавством, що регулює діяльність органів державне управління загалом. Державне управління в екологічній сфері передбачає реалізацію екологічного законодавства, контроль за додержанням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у галузі охорони навколишнього природного середовища [44].

Організаційно-управлінську основу державної системи екологічної політики становлять органи всіх гілок влади, що здійснюють політичний, правовий, економічний, силовий чи інший характер, спрямований на забезпечення екологічної безпеки в інтересах людей, суспільства та держави. Органи державного управління, які здійснюють такі функції, можна поділити на органи загальної компетенції та органи спеціальної компетенції. До Органів загальної компетенції, повноваження яких у сфері екологічної безпеки є лише елементами загальних повноважень щодо комплексних проблем соціально-економічного розвитку держави чи її регіонів, є Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських

рад у межах делегованих повноважень органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.

До органів державного управління у сфері навколишнього природного середовища із спеціальним статусом належать центральні органи виконавчої влади із відповідними територіальними підрозділами, повноваження яких містять пряму вказівку на необхідність забезпечення реалізації екологічної політики на загальнодержавному та місцевому рівнях. Такими органами є:

– Міністерство екології та природних ресурсів України (Мінприроди України), що забезпечує комплексне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечує нормативно-правове регулювання у сфері екологічної політики, а також координує діяльність центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій у цій сфері. З метою реалізації покладених функцій і повноважень при Мінприроди України функціонують спеціальні структурні підрозділи – Департамент екологічної безпеки, структурними підрозділами якого відповідно є управління екологічної експертизи та оцінки впливу на довкілля, управління відходів, управління екологічної безпеки хімічних речовин;

– Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр України) забезпечує реалізацію державної політики у сфері земельних відносин: раціональне використання та охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища та поліпшення природних ландшафтів [35];

– Державне агентство водних ресурсів України (Держводгосп України) забезпечує реалізацію державної політики у сфері розвитку водного господарства та гідротехнічної меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів [36];

– Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагенство України) забезпечує реалізацію державної політики і контроль у сфері управління лісовим господарством з метою забезпечення водоохоронних,

захисних, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших функцій лісу і цільового використання лісових ресурсів, організацію ведення мисливського господарства та державного контролю за полюванням [39];

– Державне агентство України з управління зоною відчуження (ДАЗВ) забезпечує реалізацію державної політики у сфері управління зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, а також у сфері поводження з радіоактивними відходами на стадії їх довгострокового зберігання і захоронення [37].

До Урядових органів державного управління із спеціальними повноваженнями належать Державна екологічна інспекція (Держекоінспекція), що є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів), екологічної та радіаційної безпеки [38]; Український Гідрометцентр (УкрГМЦ), який забезпечує ефективне управління державною системою гідрометеорологічних спостережень, прогнозування та гідрометеорологічного забезпечення.

До органів загальної компетенції, які мають повноваження у сфері реалізації екологічної політики та охорони навколишнього природного середовища, належать:

– Міністерство охорони здоров'я України, до компетенції якого належить забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення в країні [43];

– Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, одним із завдань якої є реалізація державної політики у сфері екологічної політики служба встановлює межі санітарних зон підприємств та організацій, погоджує дозволи на викиди небезпечних речовин

підприємств, установ, організацій, здійснює лабораторні дослідження вмісту забруднюючих речовин у водних об'єктах, ґрунті, атмосферному повітрі; узгоджує розділи проектів оцінки впливу підприємств на навколишнє природне середовище [42];

– Державна інспекція ядерного регулювання України, до основних завдань якої є відноситься формування та реалізація державної політики у сфері безпеки використання ядерної енергії; здійснення державного регулювання безпеки використання ядерної енергії тощо [40];

– Державна служба України з надзвичайних ситуацій реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності [41].

Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, сприяння екологізації здійснюється також іншими центральними органами виконавчої влади, завданням яких є забезпечення реалізації державної політики в окремих галузях економіки (зокрема, у галузях енергетики, будівництва, промисловості, сільського господарства, транспорту, космічної діяльності тощо) чи сферах управління, зокрема, в сфері інформації, освіти, статистики, стандартизації, фінансів тощо). Для таких органів, як вже говорилося вище, управління екологізацією та охороною навколишнього природного середовища є похідними до основних функцій щодо реалізації комплексної державної політики з певних питань.

Важливу роль у діяльності органів управління в сфері екологічної політики відіграють силові структури та засоби захисту: галузеві аварійно-рятувальні служби, спеціалізовані (воєнізовані) аварійно-рятувальні служби та засоби центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності і господарювання, єдина

державна система та добровільні рятувальні формування, які залучаються для проведення відповідних робіт.

Вирішення екологічних проблем можливе лише за спільних координованих дій органів державного управління та місцевого самоврядування, що обумовлює необхідність формування системи управління екологічною політикою з чітко розмежованими повноваженнями та функціями органів державної влади та місцевих органів влади.

До місцевих органів державного управління належать: районні та обласні державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади (зокрема, підпорядковані: Держгеокадастру України – обласні, районні, міські управління (відділи) земельних ресурсів; Держводагенству України – обласні управління водних ресурсів та басейнові управління водних ресурсів; Держлісагенству – обласні управління лісового та мисливського господарства тощо). Зазначені структури забезпечують реалізацію національної екологічної політики, враховуючі екологічні інтереси населення областей, районів, міст, селищ, сіл.

До повноважень органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій належить контроль за дотриманням земельного і природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, природних ресурсів, відтворенням лісів. Виконавчі органи погоджують питання про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів, визначають установленим ладом розміри відшкодування за забруднення довкілля та інші екологічні збитки підприємствам, установам і організаціям; визначають території для складування, зберігання або розміщення виробничих, побутових та інших відходів, погоджують проекти землеустрою та контролюють їх виконання. У межах компетенції ці органи вживають необхідних заходів щодо ліквідації наслідків екологічних катастроф та інших надзвичайних ситуацій [27, с. 91].

Система управління у сфері охорони довкілля та екологічної політики у Хмельницькій області представлена Департаментом природних ресурсів та екології Хмельницької обласної державної адміністрації. До завдань Департаменту належить:

забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, поводження з відходами (крім поводження з небезпечними та радіоактивними відходами), екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі;

здійснення управління та регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, забезпечення екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, поводження з відходами (крім поводження з небезпечними та радіоактивними відходами), організації, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, формування, збереження та використання екологічної мережі;

інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища на відповідній території, оперативне оповіщення про виникнення надзвичайних екологічних ситуацій та про хід виконання заходів щодо їх ліквідації [].

Структура Департаменту природних ресурсів та екології Хмельницької обласної державної адміністрації відображена на рис. 2.1.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Департаменту, у ньому може утворюватися колегія у складі директора Департаменту (голова колегії), його заступників, а також інших працівників Департаменту, обласної і районних державних адміністрацій, їх підрозділів, інших органів виконавчої влади та місцевого самоврядування та громадських організацій. Склад колегії затверджується головою обласної державної

адміністрації за поданням директора Департаменту. Рішення колегії проводяться в життя наказами директора Департаменту.

Рисунок 2.1 - Структура Департаменту природних ресурсів та екології Хмельницької обласної державної адміністрації

Примітка. Складено за даними Департаменту екології та природних ресурсів Хмельницької обласної державної адміністрації

Інструментом реалізації екологічної політики у Хмельницькій області є розробка та реалізація місцевих і регіональних екологічних програм в області з метою покращення навколишнього середовища, охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки та

попередження негативного впливу рішенням сесії Хмельницької обласної ради від 21.04.2016 року № 19-5/2016 затверджена Програма охорони навколишнього середовища Хмельницької області на 2016-2020 роки. З метою наближення до європейських стандартів поводження з відходами та зменшення обсягів їх утворення запроваджуються сучасні системи сортування відходів з вилученням компонентів, що підлягають рециклінгу, оснащуються місця під будівництво (технічну підготовчу) регіональних полігонів (сміттєпереробних ліній та заводів). На виконання цих цілей рішенням сесії обласної ради від 27.03.2018 року № 39- 18/2018 затверджена Програма поводження з відходами у Хмельницькій області на 2018 – 2022 роки. На виконання національної програми в області реалізується Цільова програма «Питна вода міста у Хмельницькій області на 2011–2020 роки», затверджена рішенням сесії обласної ради від 04 листопада 2010 року № 220/5032 з метою забезпечення населення міста питною водою гарантованої якості.

Економічною основою фінансування природоохоронних заходів є відповідні податкові відрахування. Так, у відповідності до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Бюджетного кодексу, кошти від сплати екологічного податку та від зборів за забруднення навколишнього природного середовища надходили до спеціального фонду державного та місцевих (обласного, міських, селищних, сільських) бюджетів. Як показують дані табл.2.1 більша частина коштів спрямовується на державний рівень, що знижує фінансову спроможність територій для вирішення екологічних проблем. Наприклад, у 2018 році сумарно за рахунок справляння збору за спеціальне користування природними ресурсами було акумульовано 760705,7 тис.грн., з них до обласного фонду охорони навколишнього природного середовища надійшло лише 39960,18 (близько 5%), а до фондів охорони навколишнього природного середовища 14480,84 (близько 2%). Такий розподіл визначений Бюджетним кодексом України, однак вважаємо, що на місцевому рівні слід залишати більшу частину таких

коштів, що забезпечить можливість реалізації крупних інвестиційних проектів у сфері забезпечення екологізації.

Таблиця 2.1 Надходження та використання коштів відповідних фондів охорони навколишнього природного середовища в Хмельницькій області, тис.грн.

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
1	2	3	4	5	6
Всього, у т.ч.:	311333,1	402967,0	610205,03	688525,6	760705,7
- плата за землю	242883,8	326145,5	508683,09	579965,1	624200,6
- рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	21268,7	27337,4	34065,43	34200,0	51745,9
- рентна плата за спеціальне використання води	21050,3	18645,0	29179,45	33890,7	42567,5
- рентна плата за користування надрами	26130,3	30839,1	38277,06	40469,8	42191,7
Фінансування природоохоронних заходів	3292,5	13686,16	15075,00	9623,96	79861,26
Надходження коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища (з урахуванням залишку коштів на початок року)	6417,67	14590,8	22122,04	33129,0	39960,18
Використання коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища	1207,278	5463,773	4593,77	2695,74	20276,75
% використання коштів	18,8	37,45	20,77	8,14	50,74
Надходження коштів місцевих (село, селище, місто) фондів охорони навколишнього природного середовища (з урахуванням залишку коштів на початок року)	12430,9	11336,71	9276,21	10495,30	14480,84
Використання коштів місцевих (село, селище, місто) фондів охорони навколишнього природного середовища	4056,12	3921,42	2877,55	4310,95	4798,85
% використання коштів	32,63	34,6	31,02	41,08	33,14

Джерело: [50].

Таким чином, бачимо, що значна частка надходжень від справляння податків, які спрямовуються в обласні та місцеві фонди, залишаються не освоєними, що показує повільність впровадження природоохоронних заходів в області, низьку ініціативність, перш за все, потенційних суб'єктів – підприємств найбільших забруднювачів області, громадських організацій. Здійснення децентралізації ж навпаки передбачає можливість залучення приватних партнерів, громадських активістів, інших зацікавлених суб'єктів до спільного вирішення проблем місцевого розвитку.

Як висновок, зазначимо, що система суб'єктів територіального управління у сфері екологічної політики, у тому числі екологізації, є сформованою, що забезпечує здійснення комплексних заходів щодо упорядкування, стабільності, збалансованості та ефективності функціонування цього правового інституту, прийняття нормативних актів, що регламентують механізм управління у сфері екологічної політики, екологізації економіки, вироблення єдиних принципів організації та здійснення контролю, встановлення ліцензування, розробки єдиних кваліфікаційних вимог до керівного та управлінського складу. Однак, низькою залишається активність громадськості та підприємницького сектору щодо залучення до вирішення екологічних проблем міста, що проявляється у формальній участі в засіданнях робочих груп, круглих столів із спеціалізованих семінарів тощо. Враховуючи сучасні тенденції децентралізації, органи місцевого самоврядування отримують дієві інструменти залучення зазначених секторів до співпраці у рамках публічно-приватного партнерства, співфінансування інвестиційних проектів. Крім того, як показує практика інших регіонів, потенційним джерелом реалізації масштабних екологічно спрямованих проектів можуть стати гранти, однак відсутність досвіду розробки та подання конкурсної документації суттєво обмежує фінансові можливості впровадження таких проектів. Зазначене вказує на необхідність розроблення нової екополітики Хмельницької області на принципах політики розвитку місцевого самоврядування та соціального еко-партнерства.

2.2. Аналіз процесів екологізації у Хмельницькій області

Забезпечення екологізації виробництва, охорона навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів є на сьогоднішній день одним з ключових пріоритетів сталого соціально-економічного розвитку України та її регіонів. Розробка територіальної екологічної політики, спрямованої на формування безпечного для існування навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я сьогоднішнього та майбутніх поколінь від негативного впливу, викликаного техногенним забрудненням оточуючого середовища, досягнення гармонізації суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів повинна будуватись на ґрунтовному аналізі існуючих небезпеки та факторів впливу на екологічну ситуацію.

Ступінь екологізації Хмельницької області залежать, передусім, від параметрів функціонування підприємств сільського господарства, промислової і комунальної сфер, транспортних засобів, рівня дотримання екологічного законодавства домогосподарствами області. Для аналізу екологічної ситуації в регіоні проведемо дослідження стану атмосферного повітря, водних, земельних та лісових ресурсів, динаміки утворення відходів тощо.

Стан атмосферного повітря у 2018 році по Хмельницькій області залишається стабільним і в порівнянні з попередніми роками не погіршився. За досліджуваний період не було виявлено екстремальних рівнів забруднення з причин аварій техногенного походження та несприятливих явищ. Головним джерелом забруднення атмосферного повітря населених пунктів є автотранспорт, кількість якого щороку збільшується, котельні окремих підприємств, підприємства, що використовують у виробництві полімери, а також спалювання населенням сміття та опалого листя.

З метою зменшення впливу викидів забруднюючих речовин на якість

атмосферного повітря підприємствами області у 2018 році було заплановано виконання 12-ти заходів загальною вартістю 15,4 млн. гривень. Фактично виконано 11 заходів і затрачено на їх виконання 14,1 млн. гривень, що супроводжувалось зменшенням викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря на 101,3 тонну. Так, у Хмельницькій області лише за 2018 рік введено в експлуатацію 12 сонячних електростанцій загальною потужністю близько 50 МВт. З нових джерел енергії генеровано 113 млн. кВт/год електроенергії, тобто у 2,3 рази більше рівня 2017 року.

Водні ресурси Хмельницької області складаються з поверхневого стоку і запасів підземних вод. Водозабезпеченість місцевим поверхневим стоком одного жителя області становить 1,6 тис.м³ при середній по державі 1,1 тис.м³, проте води нерівномірно розподіляються як по території, так і по сезонам року, але в основному всі галузі забезпечені необхідною кількістю води, хоча якість не завжди відповідає вимогам.

Основними користувачами підземної води в усіх басейнах річок області є підприємства комунального господарства та харчової промисловості. В сільській місцевості водоспоживання, в основному, здійснюється з криниць. В цілому населення області забезпечено питною підземною водою. В той же час в такі райони як Придністров'я, яке відноситься до районів з дефіцитом підземних вод, та Хмельницьке Полісся (Полонський район), де великий вміст в підземній воді радонових сполук, забезпечуються питною водою за рахунок поверхневих водозаборів.

Стік річок був на рівні 85-98% забезпеченості через низьку водність, як наслідок - низька наповненість водойм, на більшості штучних водойм рівні води становили нижче 0,5-1,2 метрів. Проте це не призвело до необхідності обмеження забору води для забезпечення галузей промисловості і населення області. Порівняно із іншими регіонами, основні галузі господарства і домогосподарства Хмельницької області були забезпечені водою на рівні встановлених норм.

За даними статистичної звітності забір води у 2018 році становив 99,7

млн. м³, що на 6,5 млн. м³ менше, ніж у 2017 році, а в цілому за п'ять років – зменшилось на 10 млн. м³ через зменшення води у природних водних об'єктів. Найбільші об'єми забору поверхневої води протягом року здійснювали ВП «Хмельницька АЕС», орендарі ставків (переважно весною), цукрозаводи (переважно восени), ПАТ «Подільський цемент» (м. Кам'янець-Подільський). Використання води на виробничі потреби у порівнянні з 2017 роком зменшилось з 50,31 млн. м³ до 41,31 млн. м³ та збільшилось на побутово-питні потреби – з 26,14 млн. м³ до 27,35 млн. м³.

Скид зворотних вод у водні об'єкти Хмельницької області здійснюють 80 водокористувачів. Повна біологічна очистка з подальшим скидом очищених стічних вод у водні об'єкти впроваджена лише на 54 комплексах очисних споруд. Загальні скиди зворотних вод становили 49,98 млн. м³, вщо менше з показником минулому року. Обсяги скидання недостатньо-очищених зворотних вод зросли: в 2018 році показник становив 1,001 млн. м³, а у 2017 році – 0,606 млн. м³. З позитивних тенденцій слід відмітити відсутність у 2018 році скидів неочищених зворотних вод.

З метою охорони та покращення стану водних ресурсів області, з обласного бюджету щороку спрямовуються кошти на реконструкцію очисних споруд каналізації, санітарну очистку прибережних смуг водоймища річок, модернізацію та розширення, локальних очисних споруд зливових стоків та покращення стану існуючої дощової каналізації, модернізацію та розширення станції прийому рідких побутових відходів.

Загальна площа лісів Хмельницької області за останні п'ять років значно не змінилася і становила 281,6 тис.га. Лісовою рослинністю вкрито 265,6 тис.га. Загальний запас деревини становить 91,398 млн.м³. Площа земель наданих в постійне користування державним підприємствам лісового господарства становить 192,538 тис.га. Заходи з розширеного відтворення лісових ресурсів і їх захисних функцій, подальшої інтенсифікації лісогосподарського виробництва здійснюють дев'ять державних підприємств обласного управління лісового та мисливського господарства, шістнадцять

районних лісокомунальних підприємств, два військові лісгоспи тощо. Протягом 2018 року у лісах області від рубок головного користування заготовлено усіма лісокористувачами 241 тис. м³ деревини. Динаміка спеціального використання лісових ресурсів наведена в табл. 2.2.

Таблиця 2.2. Динаміка спеціального використання лісових ресурсів

Роки	Затверд-жена розрахункова лісосіка, тис.м ³	Фактично зрубано (тис. куб.м)	В т.ч. по господарствах					
			Хвойних		Твердо-листяних		М'яко-листяних	
			розрахункова лісосіка	фактично зрубано	розрахункова лісосіка	фактично зрубано	розрахункова лісосіка	фактично зрубано
2014	285,82	257,90	122,11	101,88	122,78	122,60	40,93	33,42
2015	285,82	257,90	122,11	101,88	122,78	122,60	40,93	33,42
2016	294,81	221,49	122,32	74,96	130,16	118,14	42,33	28,39
2017	294,81	240,01	122,32	84,44	130,16	124,13	42,33	31,44
2018	294,8	241,3	122,3	89,5	130,2	124,8	42,3	27,0

Джерело: [50].

Державними лісгосподарськими підприємствами за звітний період здійснено лісовідновлення на 1034,0 га, зокерма: посадка лісу на площі 644,1 га, посів лісу на площі 215,4 га та природне поновлення лісу на площі 174,5 гектари.

Земля є одним із головних ресурсів життєдіяльності суспільства. Вона слугує територіальною основою для усіх видів діяльності людини, є виробничим фактором багатьох галузей. Земельний фонд області складає 2062,9 тис.га, в структурі земельного фонду майже $\frac{3}{4}$ території зайнято сільськогосподарськими землями, з них сільськогосподарських угідь 75,9 %, в тому числі ріллі 60,7 %, перелоги – 0,1 %, багаторічних насаджень – 2,0 %, сіножатей і пасовищ – 13,1 %. Під лісами та лісовкритими площами зайнято 13,9 % території, забудовані землі займають 4,1%, заболочені землі – 1,0 %,

відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі зайняті зсувами і т.д.) –1,2%, під поверхневими водами знаходиться 2,1%. Динаміка структури земельного фонду Хмельницької області наведено в додатку В.

Ґрунтовий покрив Хмельницької області досить різноманітний. Навіть в межах землекористувань окремих сільськогосподарських підприємств зустрічаються ділянки з різноманітними ґрунтами, які різняться між собою за агровиробничими властивостями і природною родючістю. В залежності від родючості ґрунтів і агрокліматичних умов територія області поділена на сім земельно-оціночних (агроґрунтових) районів. Найбільш поширеними і родючими ґрунтами в області є чорноземи типові на різних ґрунтоутворюючих та підстилаючих породах, різного ступеня еродованості. Вони займають 496,6 тис.га, або 31,6 % обслідуваних земель. Чорноземи опідзолені та темно-сірі опідзолені ґрунти в межах області займають 514,4 тис.га, що становить 32,8%, ясно-сірі та сірі опідзолені ґрунти займають 274,7 тис.га, або 17,5 відсотків. Станом на 01.01.2018 року в області нараховується 1,3 тис.га зрошуваних сільськогосподарських угідь. Площа угідь, на яких необхідно виконати комплексну реконструкцію зрошувальної мережі складає 0,3 тис. га.

Реконструкція викликана необхідністю ремонту та відновлення насосного обладнання та дощувальної техніки. У власності і користуванні юридичних та фізичних осіб нараховується 116,1 тис. га осушених сільськогосподарських угідь. Для поліпшення меліоративного стану цих земель необхідно провести реконструкцію осушувальної мережі на площі 12,4 тис. гектарів.

У користуванні сільськогосподарських підприємств знаходяться 36,7% земель від загальної площі. З розподілу земель у розрізі землекористувачів і власників землі очевидно, що найбільша питома вага земель знаходиться у власності і користуванні громадян – 37,1 % від загальної площі земель, в тому числі наданих для:

ведення фермерського господарства – 147, 8 тис.га;

ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 276,9 тис.га;
особистого селянського господарства – 163,1 тис.га;
будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських
будівель і споруд – 78,9 тис.га;
ведення садівництва – 5,0 тис.га;
дачного і гаражного будівництва – 0,3 тис.га;
городництва – 6,6 тис.га;
сінокосіння і випасання худоби – 85,5 тис.га;
здійснення несільськогосподарської підприємницької діяльності –
1,9 тис. га.

Аналіз структури сільськогосподарських підприємств за економічними показниками та розміром сільськогосподарських угідь показав, що досліджуваному регіоні переважають сільськогосподарські підприємства, основою формування яких є оренда землі. Збільшення площ сільськогосподарського землекористування за рахунок оренди є одним із шляхів концентрації сільськогосподарського виробництва. Найбільшу частину угідь селяни передали в оренду господарствам, які створені на базі колишніх колективних сільськогосподарських підприємств.

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси є високий ступінь розораності сільськогосподарських угідь, складний рельєф, порушення агротехніки вирощування сільськогосподарських культур, відходи промислового виробництва, забудова.

Станом на 01.01.2018 р. в області було накопичено 325,441 т відходів першого класу небезпеки, з них – 254,6685 т складають непридатні та заборонені до подальшого застосування хімічні засоби захисту рослин (ХЗЗР), 166,39 т – другого, 1387,23 т – третього та 8153157,567 т четвертого (з яких 8112046,615 т складають тверді побутові відходи) класів небезпеки. Лише за 2018 рік від економічної діяльності підприємств та організацій (у тому числі від домогосподарств) у Хмельницькій області утворилося 890255,9 т відходів. Від економічної діяльності підприємств та організацій утворилося 16,8 т

відходів I класу небезпеки, 1964,125 т – II, 2679,751 т – III, 729219,4 т – IV класів небезпеки.

Показники утворення відходів I-IV класів небезпеки у динаміці за 2014-2018 рр. представлено в табл. 2.3.

Таблиця 2.2. Показники утворення відходів у динаміці за 2014-2018 рр.

№ з/п	Показник	Роки				
		2014	2015	2016	2017	2018
1	Обсяги утворення відходів:					
	Промислові (у т.ч. гірничопромислові) відходи, т	16975,1	22093,9	29,6	43,0	15,8
	Небезпечні (токсичні) відходи(за формою звітності №1 – небезпечні відходи), т	960,913	545,4	2168,4	3336,6	4660,676
	Відходи житлово-комунального господарства, тис. тонн	314,2	292,66	278,334	226,6	244,2
	Загальна кількість відходів, т	1293016,1	960913,9	1299637,3	928148,8	890255,9
2	Інтенсивність утворення відходів:					
	Утворення твердих побутових відходів на особу, м ³ /на 1 особу	0,210	0,226	0,217	0,178	0,193

Джерело: [50].

Частково проблема зменшення негативного впливу небезпечних відходів на навколишнє природне середовище вирішується шляхом їх передачі на переробку спеціалізованим підприємствам або повторного використання у виробництві. На території області діє 2 приймальних пункти відпрацьованих люмінесцентних ламп, які мають ртутне наповнення. Продовжується передача спеціалізованим підприємствам шлаків гальванічних. Протягом 2018 року передано майже 16,6 т, за рахунок чого зменшились обсяги їх накопичення на території підприємств. На території області знаходяться промислові

підприємства, які займаються утилізацією деяких відходів, а саме технологічних відходів м'ясопереробних підприємств. Всього за 2018 рік перероблено близько 4777 т таких відходів.

На полігони твердих побутових відходів комунальними підприємствами обласного і районних центрів та міст обласного підпорядкування вивезено близько 292,66 тис.т відходів. Протягом 2018 року власниками відходів паспортизовано 34 місця видалення відходів. Всього в області суб'єктами господарської діяльності оформлено 310 паспортів: із них промисловими підприємствами – 8, комунальними – 302. Також, підприємствами розроблені технічні паспорти відходів.

На сьогодні існують проблеми подальшого запровадження роздільного збирання корисних компонентів відходів, що пов'язано насамперед, з відсутністю реального стимулюючого ринку збуту цих компонентів, зацікавленості у цій проблемі, крім цього вторинне використання, переробка та знешкодження твердих побутових відходів потребують вкладення значних коштів. На більшості полігонів твердих побутових відходів не здійснюється моніторинг їх впливу на підземні водоносні горизонти, лише деякі підприємства, які експлуатують полігони твердих побутових відходів, уклали угоди на проведення контролю впливу місць видалення відходів на ґрунти. Також не вирішене питання збору та утилізації фільтрату для усіх полігонів області.

З січня 2018 року запущено роботу установки з дегазації полігону твердих побутових відходів міста Хмельницького. У серпні минулого року на полігоні твердих побутових відходів м. Кам'янця-Подільського за кошти приватного інвестора збудовано технологічну лінію з дегазації полігону для вироблення електроенергії, що значно підвищило безпеку його експлуатації. Полігони твердих побутових відходів експлуатуються за відсутності проектною документації, без виконання інженерних досліджень, геологічних та гідрогеологічних вишукувань, екологічних та санітарно-гігієнічних досліджень.

Основні показники поводження з відходами відображено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4. Основні показники поводження з відходами I-IV класів небезпеки, тис. тонн

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Утворилося	960,914	1299,637	928,149	890,256
Одержано від інших підприємств	503,406	655,161	612,288	595,649
Використано (утилізовано)	346,364	450,101	397,262	505,900
Знешкоджено (знищено)	1,650	10,651	12,408	9,096
Направлено в сховища організованого складування (поховання)	295,645	292,655	228,584	250,285
Передано іншим підприємствам	651,124	921,171	692,887	573,616
Наявність на кінець року у сховищах організованого складування та на території підприємств	8153,157	8499,992	8649,163	8742,488

Джерело: [50].

Як вже зазначалось вище, з метою впровадження системного підходу до поводження з відходами на регіональному рівні, зменшення обсягів утворення відходів, впровадження ефективної системи сортування відходів з вилученням ресурсоцінних компонентів, переробкою їх на матеріали та вироби, а також визначення місць під будівництво (технічне налаштування) регіональних полігонів (сміттепереробних заводів), що відповідають сучасним стандартам та санітарним нормам, рішенням сесії обласної ради від 27.03.2018 року № 39-18/2018 затверджено «Програму поводження з відходами у Хмельницькій області на 2018 – 2022 роки».

Заходами Програми в сфері поводження з відходами є проектування та будівництво полігонів, регіональних комплексів поводження з відходами, сміттепереробних заводів, введення двоетапного транспортування відходів,

розробка проектно-кошторисної документації на полігони та сміттєзвалища. Оформлення правовстановлюючих документів на право постійного користування земельною ділянкою, на якій знаходиться полігон твердих побутових відходів, створення нових і припинення експлуатації, закриття та рекультивація полігонів, термін яких закінчився, створення сортувальних центрів, мереж приймальних пунктів вторинної сировини в населених пунктах області.

Для вирішення проблем поводження з небезпечними (токсичними) відходами в області діє Програма охорони навколишнього природного середовища Хмельницької області на 2016-2020 роки, яка затверджена рішенням сесії Хмельницької обласної ради від 21.04.2016 року № 19-5/2016 (із змінами). Заходами Програми у сфері поводження з небезпечними (токсичними) відходами є проведення робіт із забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання та знешкодження непридатних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР) та тари від них, у тому числі з підготовки та вивезення їх з місць централізованого зберігання та проведення робіт по очищенню об'єктів та територій, забруднених непридатними або забороненими до використання ХЗЗР (обстеження та рекультивація порушених земель).

Таким чином, стан навколишнього природного середовища області, у певній мірі, відображає її загальну соціально-економічну ситуацію. Зменшення, упродовж останніх років, обсягів скидів у відкриті водойми забруднюючих речовин не призвели до суттєвого поліпшення цих сфер довкілля у зв'язку з відсутністю чи зношеністю системи їх очистки. У повітряному басейні та поверхневих водах були зафіксовані незначні перевищення концентрацій забруднюючих речовин. Певного загострення в області набуває проблема накопичення побутових та окремих видів промислових відходів. За умов, що склалися, діяльність з покращення екологічного стану навколишнього середовища та дотриманням вимог природоохоронного законодавства, стала єдиною можливою і необхідною

передумовою підтримання екологічної рівноваги на території області. Недопущенню ускладнення екологічної ситуації сприяла, також, робота з розширення мережі особливо цінних територій, що потребують охорони, державна екологічна експертиза проектних матеріалів будівництва об'єктів підвищеної екологічної небезпеки, реагування на звернення громадян, екологічна поінформованість населення тощо.

Значне поліпшення екологічної ситуації в області, як і в Україні в цілому, стане можливим за умов наявності належного фінансування для впровадження природоохоронних заходів, посилення авторитету та утвердження на європейському рівні екологічного права, а також відповідальності органів місцевого самоврядування, кожного хмельничанина за прийняття екологічно виважених рішень в їх повсякденних практичних діях.

Отже, проведений нами аналіз системи управління процесами екологізації регіону показав недостатню ефективність системи фінансування природоохоронної діяльності, відсутність організаційної структури управління проектів охорони навколишнього природного середовища, низьку активність з боку підприємницьких структур у ініціації та фінансуванні заходів природоохоронної діяльності. З метою вдосконалення існуючої системи необхідною є розробка дієвого комплексного механізму управління екологізацією шляхом розвитку партнерства у вказаній сфері, налагодження відповідної організаційної взаємодії між органами влади, місцевого самоврядування, бізнесом та громадськістю, концентрації наявних коштів на пріоритетних напрямках природоохоронної діяльності, і перш, за все ресурсозбереженого характеру.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

3.1. Формування комплексного механізму державного управління процесами екологізації в регіоні

Головною метою формування і реалізації державної політики в природоохоронній сфері в цілому та, зокрема, щодо екологізації є підвищення ефективності державного управління, а також контрольної-наглядової діяльності щодо дотримання законодавства та інтересів громадян у цій сфері. В контексті екологізації на сучасному етапі соціально-економічного та інституційного розвитку країни можна виділити ряд особливостей реалізації державної політики в Україні та її регіонах [9, с.45]:

- 1) необхідність перегляду напрямів реалізації вдосконалення системи державного управління в природоохоронній сфері;
- 2) вдосконалення нормативно-правової основи системи державного управління в сферах збереження природного середовища та екологічної безпеки;
- 3) формування системи економічного регулювання ринкових відносин у цій сфері;
- 4) перетворення державної політики в природоохоронній сфері в рушійну силу процесів екологізації соціально-економічного розвитку регіонів України.

Враховуючи проведене вище узагальнення теоретичних основ, аналіз тенденцій екологізації в Хмельницькій області, комплексний механізм управління процесами екологізації регіону повинен бути спрямований на [47]:

- 1) екологізацію економічної сфери – впровадження у всі галузі і сфери діяльності регіону (виробнича та невиробнича) на кардинально нові види техніки і технології; відмова від екологонебезпечних галузей та надання податкових пільг підприємствам, що формують прогресивні екочисті

виробництва; пільгове кредитування розробок і впровадження екоінновацій та прискорення амортизації для екотехніки; залучення інвестиції у будівництво відповідних очисних споруд із сучасних якісних матеріалів; усебічне сприяння встановленню доступних цін на екотехнології; призначення високих податків за забруднення та відповідних компенсацій за підтримку належного екостану; фінансування заходів щодо зменшення ризиків техногенних аварій і природних катастроф, а також безпечну ліквідацію застарілих потужностей; створення системи економічного стимулювання господарюючих суб'єктів з метою впровадження екологічно чистих технологій і виробництв; модернізацію очисних споруд, використання альтернативних джерел енергії, будівництво потужностей з переробки відходів виробництва і споживання; ув'язка розмірів плати за викиди і скиди з реальними збитками та ризиками навколишньому середовищу; вдосконалення методичного забезпечення оцінки збитків, обґрунтування компенсацій за шкоду, що наноситься навколишньому середовищу і здоров'ю громадян в результаті господарської діяльності; розвиток екологічного аудиту діючих підприємств, екологічного підприємництва, добровільної сертифікації; державну підтримку реконструкції діючих виробництв при переході на екологічні, безвідходні, ресурсозберігаючі технології;

2) екологізація соціальної сфери – відхід від «суспільства споживачів» на користь природоощадної поведінки; охоплення екологізацією всіх видів соціальної сфери: знань, охорони здоров'я, соціального захисту; врегулювання демографічних проблем, зайнятості тощо; сприяння вирішенню завдяки технологізації проблем високоурбанізованих територій, серед яких – надмірна загазованість повітря, перенавантаження природних ландшафтів, шумові й вібраційні ефекти, електромагнітні випромінювання; створення екологічно безпечного і комфортного середовища проживання населення, місць його роботи і відпочинку, іншої соціальної активності [56, с.45];

3) екологізація природокористування – організація комплексного управління, що включає питання охорони, захисту, раціонального

використання й кількісно-якісного відтворення ресурсів (у т. ч. природних ландшафтів); формування системи взаємопов'язаних електронних екологічних паспортів, що міститимуть дані про території та їх екологічні об'єкти, характер використання і зміни природно-ресурсного потенціалу, а також схеми розподілу техногенного навантаження; доповнення та уточнення екологічних норм, вимог, умов, нововведень до забезпечення функціонування суб'єктів і об'єктів регіону в умовах дефіциту природних запасів за наявності на ринку очисного устаткування та екологізованої техніки; створення умов для самовідновлення природного потенціалу та дотримання режиму природних процесів у довкіллі; цільове використання земельних ресурсів і підвищення їхньої продуктивності; розповсюдження науково обґрунтованих та апробованих практик природокористування; встановлення спеціального правового режиму, який би обмежував виробничу діяльність або забороняв проживання на певній території; створення робочих місць в екосфері; нові методи територіального планування, землекористування і забудови, що враховують екологічні обмеження. В рамках зазначеного, важлива роль органів державної влади та місцевого самоврядування полягає у формуванні правил здійснення екологічного аудиту, вимог до розробки технологій, створенні умов для широкого впровадження екологічного менеджменту, підвищення інформаційної відкритості промислових підприємств про їх вплив на навколишнє середовище і заходи, що вживаються щодо зниження негативного впливу, організації моніторингу динаміки екологічних показників економіки. При цьому пріоритет державних витрат повинен бути спрямований на розвиток інноваційних природозберігаючих технологій і охорону навколишнього середовища, в першу чергу, в природоексплуатуючих галузях. Крім того, повинні створюватися стратегічні умови для економічного зростання, зокрема, інноваційна інфраструктура в природноресурсних комплексах [33, с.300];

4) екологізація технологій – урахування екологічних вимог за інтенсивного розвитку НТП; пошук часткової заміни вичерпним природним

запасам, зокрема через альтернативні технології в енергетиці; перегляд проектно-будівельних норм щодо нового будівництва, реконструкції, техноперезброєння і капітальних ремонтів для екологізації виробничих об'єктів і будинків приватного сектору; розроблення замкнених технологій, які дадуть змогу виробляти потрібну продукцію з побічних компонентів різних галузей; оскільки не всі відходи піддаються регенерації, то важливим завданням є створення маловідходних технологій, а також максимальне продовження терміну експлуатації виробів і можливість максимальної заміни їхніх компонентів; запровадження обов'язкової екологічної стандартизації та сертифікації технологій, техніки та продукції; розроблення ефективних засобів (фільтрів) очищення стічних вод та зменшення шкідливих викидів в атмосферу (зокрема, для автотранспорту); врахування останніх досягнень науки і техніки під час організації екобезпечних технологічних процесів;

5) удосконалення системи ліцензування природокористування за допомогою посилення вимог (критеріїв) до отримання соціо-еколого-економічних ефектів відповідно до регіональної стратегії;

6) удосконалення системи екологічної сертифікації та паспортизації з позиції оцінки використання суб'єктами економічної діяльності еколого-економічних ефектів для розвитку їх інноваційної активності у сфері екологізації і підвищення конкурентоспроможності [34];

7) інституціональне забезпечення екологізації – перегляд регіональних, економічних, соціальних, екологічних пріоритетів довгострокового розвитку для їх погодження з екологічними імперативами управління;

8) формування нормативно-правового підґрунтя для проведення процесів екологізації – прийняття нових та оновлення чинних законодавчих документів, спрямованих на контроль у системі зв'язків «людина – економіка – довкілля»; вдосконалення норм екологічного права [15, с.130].

Екологізація економіки забезпечується відповідною системою організаційних заходів, економічних стимулів, інноваційних процесів, через реструктуризацію сфери виробництва і стимулювання споживчого попиту на

екологічно чисту продукцію, технологічну конверсію, раціоналізацію природокористування [10, с.42, с.44], що реалізуються на макроекономічному та мікроекономічних рівнях (табл.3.1).

Таблиця 3.1 Пріоритетні інструменти стимулювання екологізації в різних сферах економіки регіону

Заходи стимулювання попиту на екологозберігаючі проекти та їх результати	Заходи стимулювання пропозиції екологозберігаючі проекти та їх результати
<ul style="list-style-type: none"> - стимулювання зростання доходів населення; - популяризація здорового способу життя; - інформування споживачів про особливості і користь екологічно чистої продукції; - розробка реєстру екологічно чистої продукції і еко-інновацій; - зниження цін на екологічно чисту продукцію, тим самим розширення цільової аудиторії; - збільшення пропозиції екологічно чистої продукції на ринку; - державні програми екологічного розвитку. 	<ul style="list-style-type: none"> - розробка нормативно-правової бази; - пільгові програми кредитування виробників екологічно чистої продукції; - розвиток програм екологічного кредитування, збільшення пропозицій програм з екологічного кредитування в лінійці банківських послуг; - субсидування виробництва екологічно чистої продукції; - екологічна сертифікація; - екологічне маркування; - «зелені» державні закупівлі; - розробка реєстру екологічно чистої продукції і еко-інновацій; - розвиток програм залучення іноземних інвестицій в програми розвитку ринку екологічно чистої продукції; - розширення ринку екологічно чистої продукції; - зростання конкуренції; - створення виробничих квот; - екологічні податки

Примітка. Систематизовано автором.

У табл.3.2 представлені характеристика окремих пріоритетних інструментів стимулювання екологізації, які потребують консолідації зусиль як на національному, так і на регіональному рівнях. В цілому виділені особливості реалізації державної політики в сфері екологізації підсилюють необхідність удосконалення системи економічних механізмів державного управління раціональним природокористуванням, охороною навколишнього середовища, стимулювання екологоорієнтованого розвитку.

Таблиця 3.2 Характеристика окремих інструментів стимулювання екологізації економіки регіону

Інструмент	Характеристика
1	2
Екологічне маркування та екологічна сертифікація	Підтвердження наявності екологічних параметрів у продукту. У разі розробки норм державної сертифікації екологічно чистої продукції, механізм може бути використаний як індикатор для інвесторів. Система екологічного маркування стимулює зміна структури споживчого попиту на користь придбання екологічних товарів і через зміну споживчих переваг, сприяє переходу до моделі сталого розвитку.
Субсидії виробникам екологічно чистої продукції; виробникам, що впроваджують рециклінгові технології.	Відчутний економічний і екологічний ефект. Субсидії можуть бути ефективні на різних стадіях розробки і впровадження продукту, технологій тощо. Потребує закріплення на рівні відповідних нормативних актів. Потребує розробки методики оцінки доцільності надання суб'єктам господарювання таких субсидій. Забезпечення прозорості відбору.
Державні закупівлі	Включення до вимог поставок критеріїв екологічності продукції, технології. Демонстрація серйозності намірів щодо екологізації економіки регіону, заохочення суб'єктів господарювання до наслідування. Стимулювання виробників екологічно чистої продукції.
Розробка реєстру екологічно чистої продукції та еко-інновацій	Інформування представників органів державної влади та бізнес-спільноти про наявність екологічно чистої продукції, її характеристиках і перевагах. Органи публічної влади збирають інформацію про розвиток екологічно чистої продукції та виділяють пріоритетні напрямки. Обов'язковою вимогою для подачі заявки на включення до реєстру є розкриття відомостей про новизну, унікальності і відмінні властивості, а також підтвердження екологічності
Створення регіонального корпоративного інформаційного порталу щодо проектів екологізації в регіоні	Інформування представників органів державної влади та бізнес-спільноти щодо розроблених та впроваджених проектів раціонального природокористування та екологізації з метою поширення успішного досвіду, презентація проектів суб'єктів господарювання з метою пошуку партнерів/інвесторів для спільної реалізації.
Екологічне кредитування	Підтримка виробників екологічно чистої продукції, пільгові умови кредитування, вигідна процентна ставка. Потребує закріплення на рівні відповідних нормативних актів. Розширення пропозиції продуктів екологічного кредитування в лінійці банківських продуктів, перш за все державними банками.

1	2
Залучення іноземних інвестицій в програми розвитку	Залучення до участі в розвитку екологічно орієнтованого бізнесу та виробництва екологічно чистої продукції банківських і небанківських кредитних організацій, інвесторів, що дозволить сформувати портфель перспективних проєктів.

Примітка. Пропозиції автора.

Запропонований комплекс заходів здатний підвищити інтерес різних суб'єктів господарювання до еколого-орієнтованої діяльності і, тим самим, збільшити темпи екологізації в регіоні.

Стимулювати природоохоронної діяльності та екологізації органи державної влади та місцевого самоврядування можуть через реалізацію орієнтованих на екологізацію цільових програм. З метою підтримки малого бізнесу в сфері екології можуть бути створені спеціальні венчурні фонди.

Особлива увага повинна приділятися розвитку вітчизняних екологічно чистих технологій і обладнання, найбільш перспективних з точки зору імпортозаміщення та нарощування внутрішнього попиту [13, с.56]. Важливою передумовою екологізації в регіоні є удосконалення методики ідентифікації можливостей і загроз, які передбачають своєчасне виявлення факторів і мінімізацію збитків, використання сильних сторін для реалізації тих чи інших заходів. Цю процедуру ми пропонуємо здійснювати двома етапами.

На першому етапі пропонуємо здійснювати SWOT-аналіз для окреслення переваг та недоліків, можливостей і ризиків процесів екологізації в регіоні (табл.3.3). Матриця SWOT-аналіз складена нами на основі проведеного вище аналізу тенденцій екологізації у Хмельницькій області. Використання такої матриці дозволить визначити напрями пошуку ключових проблем та пріоритетних галузей шляхом співставлення відповідних полей. Такий підхід дозволить визначити стратегічні альтернативи у розвитку процесів екологізації.

Таблиця 3.3 Сильні та слабкі внутрішні сторони, зовнішні можливості і загрози процесів екологізації у Хмельницькій області

Сильні внутрішні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - поступове збільшення кількості природоохоронних проєктів, що впроваджуються як самими об'єктами, так і реалізуються з ініціативи органів влади; - наявність екологоорієнтованих програм, визначених пріоритетів і цій сфері в стратегіях соціально-економічного розвитку Хмельницької області та її територій; зацікавленість регіональних і місцевих органів влади в інтенсифікації процесів екологізації. 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність інноваційної екологоорієнтованої інфраструктури (технопарки, кластери тощо); - недостатньо дієві інструменти економічного стимулювання екологізації на національному та регіональному рівнях; - недостатній обсяг фінансування системи забезпечення екологічної безпеки, високий моральний та фінансовий знос виробничих фондів, висока матеріало- та енергоємність продукції; - низький рівень змотивованості бізнес-структур до екологізації виробництва, низький рівень екологічної свідомості й освіти населення; - непопулярність інструментів ДПП для залучення приватного капіталу у систему екологізації.
Зовнішні можливості	Зовнішні загрози (ризиками)
<ul style="list-style-type: none"> - створення екологоорієнтованої екологічної продукції, розширення ринків збуту, розвиток екологічного підприємництва; - використання інноваційно-інвестиційного потенціалу вторинних матеріальних та енергетичних ресурсів у Хмельницькій області; - створення ефективної системи взаємозв'язку між органами влади, населенням та бізнес структурами; участь громадськості у прийнятті суспільно важливих заходів; - залучення іноземних інвестицій у систему забезпечення екологічної безпеки. 	<ul style="list-style-type: none"> - повільне впровадження економічних інструментів стимулювання взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, бізнес структур, населення та громадських організацій у реалізації проєктів з екологізації; - низький економічний ефект для бізнес-структур від заходів екологізації з точки зору окупності інвестицій; - повільне удосконалення нормативно-правової бази екологоорієнтованої у відповідність до європейських стандартів та вимог сучасності.

Примітка. Складено автором

На другому етапі пропонуємо здійснювати комплексний аудит на предмет виявлення ключових екологічних проблем, що є характерними для регіону (рис.3.1) з метою розробки конкретних проєктів та заходів їх вирішення, а також переходу на засади сталого розвитку.

Рисунок 3.1. – Схема комплексного ресурсоаудиту в регіоні для розробки заходів екологізації

Спочатку екологічні аспекти повинні бути поділені на дві групи: до першої групи належать аспекти, негативний вплив яких на навколишнє середовище призводить до порушення нормативно-правових актів, до другої групи слід віднести всі інші аспекти.

На основі інформації про суттєві екологічні аспекти, з урахуванням нормативно-правових актів, технічних і фінансових можливостей, формують цілі, завдання та екологічну програму. Метою в даному випадку буде зниження споживання природних ресурсів, екологізацію виробництва, проникнення ідеї екологізації в усі сфери діяльності.

Найважливішою умовою забезпечення ефективності механізму екологізації державного управління є комплексне використання всіх його елементів, тому що тільки такий підхід спроможний забезпечити реалізацію головної мети, а саме підвищити ефективність реалізації екологічної політики

в процесі соціально-економічного розвитку регіонів, що дасть змогу активізувати процеси екологізації та створити умови для сталого екологічнобезпечного розвитку країни в цілому.

3.2. Розвиток окремих інструментів механізму державного управління процесами екологізації в регіоні

Активізація процесів екологізації в регіоні, як вже говорилося вище, неможливо без державної підтримки, серед інструментів якої ключову роль відводиться інструментам економічного стимулювання, кредитування, «зелених» публічних закупівель тощо. Зважаючи, що досвід розвинутих країн показує ефективність таких інструментів, вважаємо за необхідне, зупинитись детальніше на перспективі їх використання у вітчизняній практиці. Оскільки в період економічної кризи держава має обмежений обсяг бюджетних коштів, які можуть бути спрямовані на підтримку економіки, в тому числі підтримку розвитку екологічно орієнтованого бізнесу, то в разі застосування системи субсидування в якості заходів державної підтримки, пропонуємо використовувати в якості джерела субсидування кошти, що акумулюються в Екологічному фонді. Слід відмітити, що аналітичним звітом ЕПЛ «Чисте довкілля — здорове майбутнє» [14] визначено ряд проблем, що актуалізують завдання перегляду напрямів використання коштів Національного та регіональних екологічних фондів. До таких проблем віднесено:

видатки на природоохоронні заходи використовуються не за призначенням – йдеться про цілу низку заходів: ремонт міських парків, скверів та бульварів, проведення благоустрою, будівництво та облаштування притулку для утримання безпритульних тварин, укріплення берегів річок і проведення днопоглиблювальних робіт тощо;

окремі заходи шкодять довкіллю і не відповідають європейським підходам до охорони природи. Серед таких заходів: косіння трави і санітарне

обрізання дерев, розроблення проектної документації на видобуток торфу, будівництво очисних споруд, які, фактично, не задіяні у процесі очистки стічних вод;

система розподілу коштів не є прозорою та публічною. Наприклад, коли кошти на заходи виділяються наприкінці року, часу на саму процедуру й на її виконання немає.

У цьому контексті, вважаємо доцільним передбачити можливість спрямування частини коштів на конкурсній основі на екологічні субсидії. У загальному вигляді алгоритм субсидування з екологічного фонду представлено на рис.3.2.

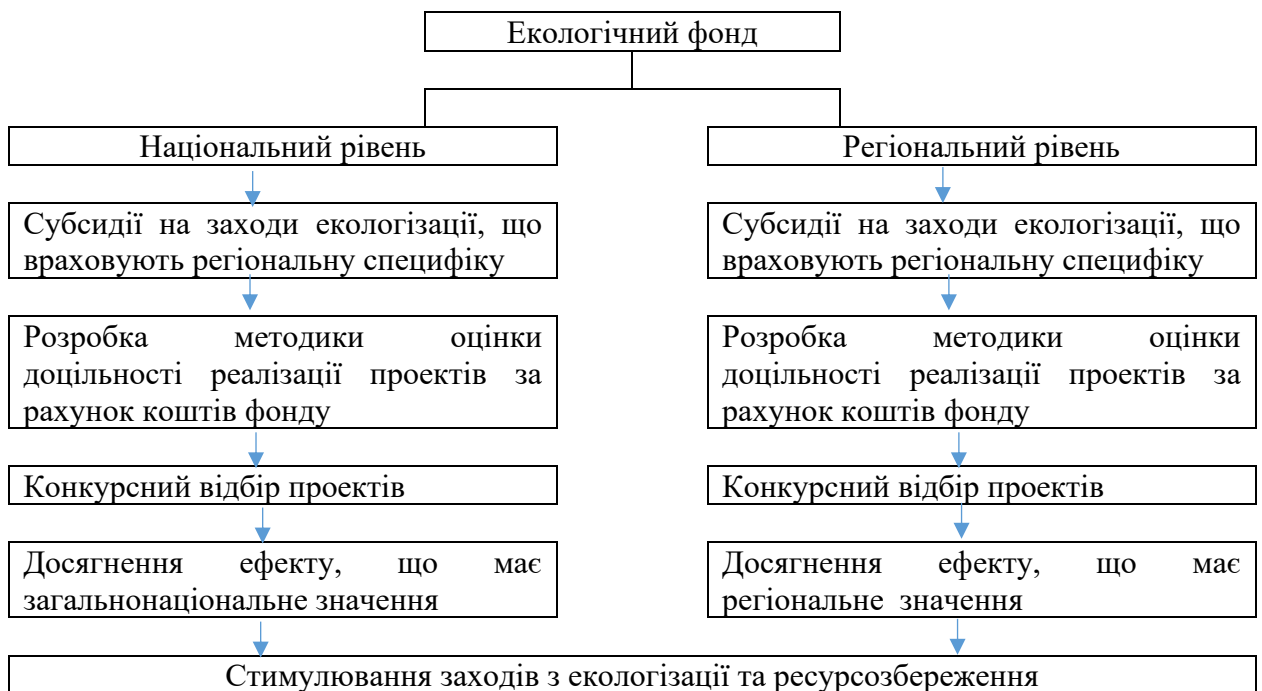

Рисунок 3.2. – Схема фінансування заходів екологізації за рахунок субсидій з екологічного фонду

Примітка. Пропозиція автора.

На національному рівні пропонується субсидувати заходи екологізації, при реалізації яких забезпечується стратегічний ефект, наприклад, знижується захворюваність населення, знижується енергоспоживання тощо. На регіональному рівні, на наш погляд, найбільшою перспективою субсидування

є виробництва екологічно чистих продуктів, наприклад харчування, підтримка фермерських домогосподарств [58, с.23].

З метою забезпечення прозорості прийняття рішення щодо надання фінансування з відповідного екологічного фонду, необхідним є розробка критеріїв до об'єктів потенційного субсидування. До таких критеріїв можуть бути віднесені наступні:

річний прибуток повинен становить не менше визначеного відсотку від розміру субсидії (це унеможливить корупційні схеми «відмивання» бюджетних коштів за рахунок подібних проектів);

наявність значного екологічного ефекту (субсидований проект прямим або непрямым чином повинен впливати на стан навколишнього середовища в місцях розробки і реалізації); оцінка екологічного ефекту повинна проходити з урахуванням оцінки кількісних показників ефективності використовуваної енергії, викидів CO₂, скидання азоту і фосфору в стічні води тощо;

використання власних фінансових коштів заявника (не менше ніж встановлена частка);

впровадження та дотримання системи екологічного менеджменту;

оцінка рентабельності і прибутковості проекту після закінчення терміну субсидування;

наявність джерел фінансування проекту;

наявність екологічного маркування.

До таких проектів можуть застосовуватись і інші вимоги, дотримання яких є невід'ємною умовою отримання субсидій. При цьому важливими є визначення заходів, на реалізацію яких будуть надаватись субсидії. Наприклад, субсидії виробникам екологічно чистої продукції доцільно надавати на наступні види робіт:

придбання енергоефективних технологій, інноваційних технологій виробництва екологічно чистої продукції;

компенсація витрат, сплата відсотків по кредиту на закупівлю такої техніки;

сертифікація нового виду продукту; отримання екологічного маркування.

Оскільки екологічно чистий продукт може мати вищу ціну, то інструмент субсидування забезпечить можливість на початковому етапі пропонувати товар за оптимальною ціною, що значно збільшить попит потенційних покупців, підштовхне виробників до конкурентної цінової боротьби за ринкову частку.

Одним з інструментів державної стимулювання процесів екологізації може стати система екологічного кредитування виробників еко-продукції. Незважаючи на те, що екологічне кредитування активно використовується для підтримки екологічних проектів в країнах Європи та США, в Україні воно зіткнулося з низкою перешкод:

- низький попит на екологічне кредитування через малу інформованість представників бізнесу про переваги і недостатнє розуміння результатів інвестицій в екологічно орієнтовані проекти, нездатність або небажання суб'єктів господарювання забезпечувати підвищення енергоефективності та екологізації виробництва;

- обмежену пропозицію продуктів екологічного кредитування з боку вітчизняних фінансових інститутів (переважно, асортимент таких кредитів вичерпуються кредитами на утеплення та заміну вікон на енергозберігаючі). Деякі банки пропонують спеціалізований кредитний продукт, спрямований на екологізацію бізнесу, що сприяє енерго- і ресурсоефективності та розвитку відновлюваної енергетики, однак щодо інших напрямів екологізації спеціальні програми кредитування відсутні;

- слабе державне стимулювання процесу екологізації економіки.

Для банківського сектора впровадження лінійки продукції екологічного кредитування вимагатиме високих початкових витрат, які будуть складатися з навчання персоналу і маркетингу, розробки критеріїв відбору та оцінки позичальників на предмет відповідності екологічним вимогам, оцінка ризиків надання екологічного кредиту, оцінка ризиків неповернення позикового капіталу кредиторю.

Проект, що претендує на таке кредитування, повинен бути спрямований на вирішення проблеми забруднення навколишнього середовища, поліпшення переробки сировини, енергозбереження і енергоефективність, утилізацію відходів чи їх рециклінг, розробку і впровадження екологічно орієнтованих інновацій або випуск екологічно чистої продукції.

Приблизний перелік цільових проектів, що можуть кредитуватись на пільгових умовах, міг би включати наступні напрями:

- екологізація промислових виробництв;
- модернізація енергетичних установок;
- впровадження технологій енергоефективності;
- впровадження екологічно орієнтованих інновацій для очищення стічних вод;
- проекти в галузі відновлюваних джерел енергії;
- проекти з утилізації твердих відходів;
- впровадження екологічно орієнтованих інновацій в сільське господарство;
- розробка та впровадження екологічно орієнтованих інновацій;
- розробка та впровадження технологій енергозбереження та енергоефективності;
- виробництво екологічно чистих продуктів харчування;
- виробництво екологічно чистих будівельних матеріалів;
- розробка технологій вторинної переробки матеріалів.

Вимоги до даних проектів схожі до вимог до об'єктів субсидування і можуть включати:

- річний прибуток становить не менше визначеного % від розміру кредиту;
- проект, що кредитується, прямим або непрямым чином повинен бути спрямований на вирішення проблем забруднення навколишнього середовища в місцях їх виробництва і реалізації. Оцінка екологічного ефекту повинна проходити з урахуванням кількісних показників ефективності енергії, викидів CO₂, скидання азоту і фосфору в стічні води;

власне фінансове участь заявника;
гарантійне забезпечення кредиту;
рентабельність інвестицій не менше процентної ставки з урахуванням субсидування;

в разі кредитування бізнесу в сфері альтернативної енергетики або розробок екологічно орієнтованих інновацій, спрямованих на енергозбереження та енергоефективність, проведення енергетичного аудиту;

впровадження та дотримання системи екологічного менеджменту;
контроль рентабельності і прибутковості проекту після закінчення терміну кредитування;

в разі виробництва екологічно чистого продукту отримання екологічного маркування;

планований обсяг випуску продукції і собівартості виробництва на найближчі кілька років.

оцінка конкурентоспроможності проекту. Важливою вимогою до об'єкту кредитування є його конкурентоспроможність, що припускає використання інструментів екологічного кредитування лише на початковому етапі розвитку проекту, але не на постійній основі;

аналіз собівартості виробленої продукції на предмет її конкурентоспроможності та наявності постійного купівельного попиту.

У період нестабільності на фінансових ринках, впровадження нової лінійки продуктів екологічного кредитування в результаті використання стратегії сегментування ринків, може стати можливістю розширення цільової аудиторії. Для закріплення пропонованих інструментів кредитування доцільно створення спеціальних кредитних ліній.

В сучасних умовах держава все більшого значення надає вирішенню екологічних проблем. Цьому сприяє як суспільний попит на екологічні продукти, так і зусилля ЗМІ в оповіщенні громадян про різке погіршення стану екології, виснаження природних ресурсів, популяризації концепції розумного споживання. У цьому контексті поетапно відбуваються зміни в структурі

попиту і пропозиції, і формується цілий пласт екологічно орієнтованих споживачів.

З огляду на глобальних характер цих змін, необхідність адаптації вітчизняної економіки в напрямку її екологізації стає вельми актуальною. Одним із стимулів розвитку процесів екологізації може стати поширення практики «зелених» публічних закупівель. «Зелені» закупівлі стають важливою частиною загальної державної політики. Саме поняття «зелені» закупівлі передбачає врахування громадськими організаціями проблем навколишнього середовища або цілей сталого розвитку при виборі продуктів і послуг. Коли ми використовуємо термін «зелені» публічні закупівлі, ми маємо на увазі тип інструменту екологічної політики, який спрямований на заохочення практики «зелених» публічних закупівель, які є одним з найбільш ефективних інструментів для скорочення впливу вироблених товарів, робіт і послуг на навколишнє середовище. «Зелені» публічні закупівлі стають дієвим інформаційним інструментом, і їх впровадження заохочується як міжнародними, так і національними організаціями [21; 53; 59].

«Зелені» державні закупівлі, в свою чергу, беруть участь у формуванні сприятливого іміджу будь-якого національного уряду. Їх інноваційна цінність спрямована на екологізацію економіки та її перехід до сталого розвитку в умовах нових стандартів попиту і пропозиції. Адже і підприємства, що виробляють продукцію, маючи стимули до екологізації виробництва, не просто знижують обсяг шкідливих викидів в навколишнє середовище, але і модернізують для цього виробництво, що в свою чергу призводить до підвищення його ефективності і до скорочення витрат в стратегічній перспективі.

Досвід зарубіжних країн показав пряму залежність розвитку ринку екологічно чистої продукції, збільшення частки екологічно орієнтованих інновацій, а також поширення екологічного підприємництва і філософії розумного споживання з якістю життя людей і соціальним добробутом [4; 17; 19]. Одним з ключових стимулів розвитку перерахованих екологічних

факторів є поширення практики «зелених» публічних закупівель. Поняття «зелені» закупівлі передбачає врахування замовником проблем довкілля або цілей сталого розвитку при виборі продуктів і послуг. Держава як найбільший колективний замовник має всі можливості не тільки враховувати екологічний фактор при проведенні своїх закупівель, а й формувати стандарти таких «зелених» закупівель. Вивчення зарубіжного досвіду організації та регулювання таких закупівель дозволить вибрати кращі приклади для реалізації їх у вітчизняній практиці [12].

Незважаючи на те, що «зелені» публічні закупівлі у світі сьогодні є добровільним інструментом екологізації економіки, в Європейському союзі вони грають ключову роль. Важливість «зелених» державних закупівель в ЄС заснована на їхньому потенціалі впливу на ринки в цілому. Концепція «зелених» закупівель передбачає оцінку впливу на навколишнє середовище на всіх етапах життєвого циклу продукції, враховуючи всі екологічні витрати, сировину і виробництво, транспортування, зберігання, використання та утилізацію продукту [26; 55; 60].

Суб'єкти підприємництва, які здійснюють заходи екологізації для виробництва екологічно чистої продукції та послуг, стають більш затребувані з боку уряду. Політика «зелених» публічних закупівель сприяє створенню компаній, в яких великим попитом користуватимуться кваліфіковані співробітники, які розуміють всі кон'юнктурні зміни ринку в бік сталого розвитку, що в результаті призведе до підвищенню конкурентоспроможності таких підприємств.

До виконавців замовлень, крім базових, можуть висуватись такі «зелені» критерії: використання багаторазової упаковки або такої, що повністю перероблюється, впровадження системи екологічного менеджменту або стратегії поліпшення екологічних показників, використання екологічної та місцевої сировини, матеріалів і управління відходами та небезпечними речовинами, включення екологічного маркування та інших сертифікатів якості в продукцію, що поставляється [31, с.22].

Такі вимоги справедливі, оскільки екологічність закупівель з урахуванням мультиплікаційного ефекту прямо впливає і на екологічну, і на економічну сфери. Простіше кажучи, врахування екологічного чинника при проведенні закупівлі не є обмеження конкуренції, а є саме підвищення її ефективності.

Формуючи попит на екологічно чисту продукцію, держава створює стимули для розвитку промислових інновацій. Політика «зелених» публічних закупівель диктує покрокове впровадження інновацій, виділяє пріоритетні напрями в діяльності підприємства, просуває ідеї здійснення поставок тільки екологічно чистої і сертифікованої продукції, таким чином, стимулюючи виробників випускати екологічно чисті товари. «Зелені» публічні закупівлі дають важливий сигнал ринку інвестувати в виробництво екологічно чистої продукції, створюють попит, забезпечують постачальникам впевненість в необхідності інвестувати в виробництво нових, екологічно чистих товарів.

Таким чином, опрацьовано комплексний механізм державного управління процесами екологізації в регіоні, що покликаний надати допомогу суб'єктам господарювання у впровадженні екологобезпечних технологій, а також розробки та реалізації екологічних проектів і програм, що мають стратегічне значення в процесі екологобезпечного розвитку країни.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота спрямована на вирішення актуального наукового завдання із поглиблення теоретичних засад дослідження екологізації в механізмі державного регулювання та розроблення шляхів її інтенсифікації на регіональному рівні. За результатами проведеного дослідження сформульовано наступні висновки і пропозиції, що мають теоретичне та практичне значення:

1. За результатами аналізу теоретичних основ екологізації обґрунтовано поняття екологізації, яке у широкому розумінні становить соціально-економічну концепцію, складову суспільних відносин, комплекс інструментів та методів, а у вузькому розумінні – вид людської діяльності, спрямовану на попередження, виявлення та усунення екологічних загроз для економічної системи. Встановлено, що екологізація економіки та перехід до сталого розвитку забезпечують збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, завдань збереження сприятливого стану навколишнього середовища і природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення життєвих потреб нинішнього і майбутніх поколінь.

2. Досліджено механізм державного управління екологічною політикою в цілому та процесами екологізації як систему важелів та інструментів державного та/або міжнародного забезпечення управління відповідними процесами. Методи управління екологізації поділяють на адміністративні, економічні, ринкові, при цьому досвід розвинених країн показує зміщення акценту на непрямі методи та інструменти регулювання: екологічні податки та збори, штрафи та продаж квот на забруднення, екологічні кредити та субсидіювання тощо.

3. Опрацьовано нормативно-правову базу та організаційне забезпечення державного управління екологічною політикою в цілому та процесами екологізації. Визначено, що на регіональному рівні державне управління у цій сфері здійснюється місцевими державними адміністраціями, органами

місцевого самоврядування та відповідними територіальними підрозділами Міністерства екології та природних ресурсів. Зроблено висновок, що для подальшого вдосконалення управління екологізацію необхідним є перегляд нормативних актів з метою закріплення сучасних інструментів економічного стимулювання екологоорієнтованого виробництва.

4. При аналізі тенденцій екологізації в Хмельницькій області встановлено, що за аналізований період спостерігається посилення негативних тенденцій: збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, подальше накопичення побутових та окремих видів промислових відходів, зниження забезпеченості населення питною водою, погіршення стану, складу, корисних властивостей і функцій земель внаслідок діяльності підприємств області тощо. Незважаючи на те, що впродовж досліджуваного періоду було здійснено низку заходів, спрямованих на впровадження екологічних проектів, процеси екологізації не мають значного поширення через відсутність дієвих інструментів підтримки та стимулювання з боку органів публічного управління.

5. Аргументовано, що для активізації та підвищення ефективності інструментів державного регулювання у екологічній сфері необхідно внести відповідні зміни до нормативно-правових актів, що дозволить забезпечити ефективну взаємодію влади, бізнесу та суспільства в процесі функціонування механізмів державного управління процесами екологізації шляхом впровадження інструментів стимулювання та підтримки екологоорієнтованих проектів. Окреслено напрями формування комплексного механізму державного управління процесами екологізації в регіоні, що потребує консолідації зусиль та ресурсів органів публічного управління різного рівня, наголошено на необхідності формування регіональної програми у сфері екологізації та ресурсозбереження, розробці якої повинен передувати ґрунтовний аналіз ключових екологічних ризиків на основі ресурсоаудиту.

6. Визначено пріоритетні інструменти стимулювання екологізації в різних сферах економіки регіону: екологічне субсидювання та кредитування (що повинно реалізовуватись на конкурсній основі за рахунок коштів екологічних фондів національного та регіонального рівня); розвиток системи «зелених» публічних закупівель (створюючи, таким чином, попит та стимул інвестувати в виробництво екологічно чистої продукції).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук І.В. Аналіз міжнародного досвіду застосування економічних важелів для здійснення екологічної політики в Україні. *Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія* : Науковий збірник / відп. ред. В.К. Хільчевський. Луцьк : РВВ Луцького ДТУ, 2012. Том 4. С. 13–17.
2. Баюра В. І. Екологізація економіки як шлях подолання суперечностей між суспільством і природою. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2019. Вип. 83. URL : <http://soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/83/11.pdf>
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. М.,1999. 256 с.
4. Берзіна С. В. «Зелені» державні закупівлі. URL: <http://www.zhivaplaneta.org.ua/upload/zgz-berzina.pdf>
5. Бобылев С.Н. Экологизация экономического развития. М., 1993. 235 с.
6. Боковикова Ю.В., Панова О.В. Зарубіжний досвід державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2018-1/doc/6/01.pdf>
7. Гобела В. В. Теоретичний аналіз екологізації як суспільно-економічного феномену. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2019/44.pdf
8. Головня Ю. І., Ільченко В. М., Трубей О. М. Екологічний брендинг в умовах сталого розвитку економіки. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7224>
9. Горбик В.Н. особливості екологізації в механізмів державного управління розвитком регіонів. *Держава та регіони*. 2018. № 1(61). 56 с.
10. Дудюк В. С., Гобела В. В. Економічний механізм стимулювання екологічної безпеки. *Науковий вісник ЛьвДУВС*. 2016. №1. С. 40–48.

11. Дудюк В. С., Леськів Г. З., Гобела В. В. Формування критеріїв економічного стимулювання екологічної безпеки. *Науковий вісник ЛьвДУВС*. 2017. № 2. С. 43–51.

12. «Зелені» облигації як інструмент фінансування екологічних проєктів. EcoLife : веб-сайт. URL : <https://ecodevelop.ua/zeleni-obligatsiyi-120918>

13. Екологічна модернізація в системі природно-техногенної та екологічної безпеки : монографія / за наук. ред. М. А. Хвесика. Київ : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України, 2016. 455 с.

14. ЕПЛ “Чисте довкілля — здорове майбутнє” : аналітичний документ. URL: http://ep1.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Analitdoc_EcoFondu_Net.pdf

15. Ємець Л.О. Адміністративно-правові засади діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення екологічної безпеки держави. *Вісник ХНУВС*. 2017. №2(77). С.127-137

16. *За здоровую окружающую среду. Обзор хода осуществления Китаюской инициативы. Подготовительное совещание Старших должностных лиц, 11 января 2005 .* ООН. E/ESCAP/MCED(05)/3. Экономический и социальный совет. Экономическая и социальная комиссия для Азии и Тихого океана. Конференция министров по окружающей среде и развитию. Сеул, 24–26 марта 2005 г. URL: [unescap.org/mced/documents/.../russian/SOMCED\(05\)_3R.pdf](http://unescap.org/mced/documents/.../russian/SOMCED(05)_3R.pdf)

17. Звіт у рамках Партнерства ЄС для охорони довкілля і зростання у рамках програми «Озеленення економіки у країнах Східного партнерства» (EaP GREEN). URL : <http://www.green-economies-eap.org/topics/sustainablepublicprocurement>

18. Зелінська І. О. Екологізація виробництва, як складова стратегії сталого розвитку. Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітні аспекти : 206–207 збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської

науково-практичної конференції, 30–31 березня 2017. Дніпро : НМетАУ. С. 54–59

19. Казанцева А.Н. Влияние формирования системы зеленых государственных закупок на развитие рынка экологически чистой продукции. *Управленческое консультирование*. 2017. № 3. С.152-158.

20. Кирич Н. Б., Лібусь Т. І., Співак С. М. Індикатори сталого розвитку регіону. Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій : матеріали Міжнародної науково-технічної конференції до 100 річчя з дня заснування НАН України та на вшанування пам'яті Івана Пулюя (100 річчя з дня смерті). Тернопіль : ТНТУ, 2018. С. 304–305.

21. Конащук Н. Е. Використання «зелених» критеріїв під час здійснення публічних закупівель. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. Випуск 3(31). грудень, 2016 р. С. 133-136.

22. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254-к/96-ВР. Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

23. Крупина Н.Н. Финансово-кредитные факторы экологизации экономики. *Финансы и кредит*. 2006. № 13. С.56-78.

24. Кульчицький Я. В. Сучасні економічні системи в умовах екологізації та глобалізації (теоретико-методологічні засади порівняння) : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2011. 687 с.

25. Кульчицький Я. В., Кульчицький Б. В., Панчишин С. М. Екологізація економічних систем як визначальна домінанта парадигмальних змін в економічній теорії ХХІ століття. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія Економічна*. 2018. т. 28, № 9. С. 16–20.

26. Лазарева О. В. Розвиток екологічної складової сталого розвитку економіки України . *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 8. С. 19-22.

27. Ліпкан В. А. Національна безпека України: [навчальний посібник]. К, 2008. 552 с.
28. Малиш Н. А. Ефективні механізми формування державної екологічної політики : монографія. Київ : К.І.С., 2011. 348 с.
29. Мартиненко В.О. Досвід країн ЄС щодо сучасних механізмів управління охороною навколишнього середовища в Україні. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/896/pdf>
30. Мельник Л.Г. Экономическая экономика: Учебник. Сумы: «Издательство университетская книга», 2001. 350 с.
31. Настанова щодо застосування зелених закупівель в державному та приватному секторах економіки. Методичний посібник / [Барановська В.Є., Берзіна С.В., Богдан О.Д. та ін.]. К.: вид-во «Інтерсервіс», 2013. 76 с.
32. Носко П.А. Тенденции развития экономики замкнутого цикла в Европейском союзе.Интер-нет-журнал «Отходы и ресурсы». 2019. № 1. Т. 6. URL: <https://resources.today/PDF/04ECOR119.pdf>.
33. Осипенко К. В. Соціальна, економічна та екологічна підсистеми формування сталого розвитку населених пунктів. *Містобудування та територіальне планування*. 2019. № 69. С. 299-303
34. Палієнко О. А. Аналіз і шляхи вирішення проблем екологічної безпеки в Україні. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: *Механіко-технологічні системи та комплекси*. 2017.№ 19. С. 147–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpimtk_2017_19_25
35. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру. Постанова від 14.01.2015 № 15. Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-п>.
36. Про затвердження Положення про Державне агентство водних ресурсів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 (зі змінами). Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/393-2014-п>

37. Про затвердження Положення про Державне агентство України з управління зоною відчуження. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 № 564. Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/564-2014-п>

38. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України. Постанова від 19.04.2017 № 275. Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-п>.

39. Про затвердження Положення про Державну інспекцію з контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2014 № 521. Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-п>

40. Про затвердження Положення про Державну інспекцію ядерного регулювання України. Постанова від 20.09.2014 № 363. Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/363-2014-п>.

41. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій. Постанова від 16.12.2015 № 1052. Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-п>.

42. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Постанова від 02.09.2015 № 667. Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-п>.

43. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України. Постанова від 25.03.2015 № 267. Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-п>.

44. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. Законодавство України. Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

45. Прокопенко О. В. Соціально-економічна мотивація екологізації інноваційної діяльності : монографія. Суми : СумДУ, 2010. 395 с.
46. Рогач С. М. Зарубіжний досвід регулювання сфери природокористування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 26(2). С. 54-59.
47. Свида І.В. Місце процесів екологізації в системі стратегічного управління стійким розвитком регіону. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2019/35-2019/18.pdf>
48. Седов В.В. Сберегати природу вигідно. *Бизнес – HELP*. 1998. №1. 150 с
49. Синякевич І. М., Головка А. А., Ковалишин В. Р., Польовський А. М. Екологізація сучасного суспільного життя в контексті подолання екологічних загроз і зміцнення екологічної безпеки. *РВВ НЛТУ України*. 2015. № 13. С. 186.
50. Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2018 році. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1625
51. Табачук А.Я. Екологізація економічних систем як об’єктивний процес їхніх докорінних змін на початку третього тисячоліття. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна*. Львів, 2017. Вип. 27 (2). С. 29-33
52. Тоффлер Ї. Третя волна. М., 1999. 156 с.
53. Турченко О. Г. Впровадження стійких («зелених») закупівель: зарубіжний досвід. *Правничий часопис Донецького університету*. № 1/2. 2016. С. 73-80.
54. Фесянов П. Державне регулювання забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні: досвід провідних країн світу. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-4-20.pdf> 5

55. Халіна В. Ю. Механізм адаптивного розвитку соціально-економічних систем на засадах сестейновості. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/4_2019/54.pdf

56. Шутяк С. Стратегічна екологічна оцінка: можливості для громадськості. Львів: Манускрипт. 2017. 28 с.

57. Экологически чистое производство: подходы, оценка, рекомендации: учебно-метод. пособие / под ред. С.А. Пегова, И.С. Солобоева. Екатеринбург: УФ ЦПП, 2000. 394 с.

58. Якімцов В. В. Теоретико-методологічні засади синергетичної ефективності функціонування складних соціо-еколого-економічних систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра ек. наук : 08.00.06. Львів, 2019. 40 с.

59. 26 зелених закупівель за екостандартами ЄС успішно провели в Україні. URL: <https://e-tender.ua/news/26-zelenih-zakupivel-za-ekostandartami-yes-uspishno-proveli-173>.

60. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication/ URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=400&nr=126&menu=35>.

Виконав: студент магістратури
спеціальності 281 Публічне
управління та адміністрування
заочної форми навчання
« ____ » грудня 2020 р.

_____
Підпис

_____
В.В. Балицький
Ініціали, прізвище

Науковий керівник
доктор економічних наук,
професор, професор кафедри
публічного управління та
адміністрування
« ____ » грудня 2020 р.

_____
Підпис

_____
О.С.Чмир
Ініціали, прізвище

Робота допущена до захисту:
Завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування
к.е.н., доцент
« ____ » грудня 2020 р.

_____
Підпис

_____
Е.В. Щепанський
Ініціали, прізвище

Додатки

Додаток А

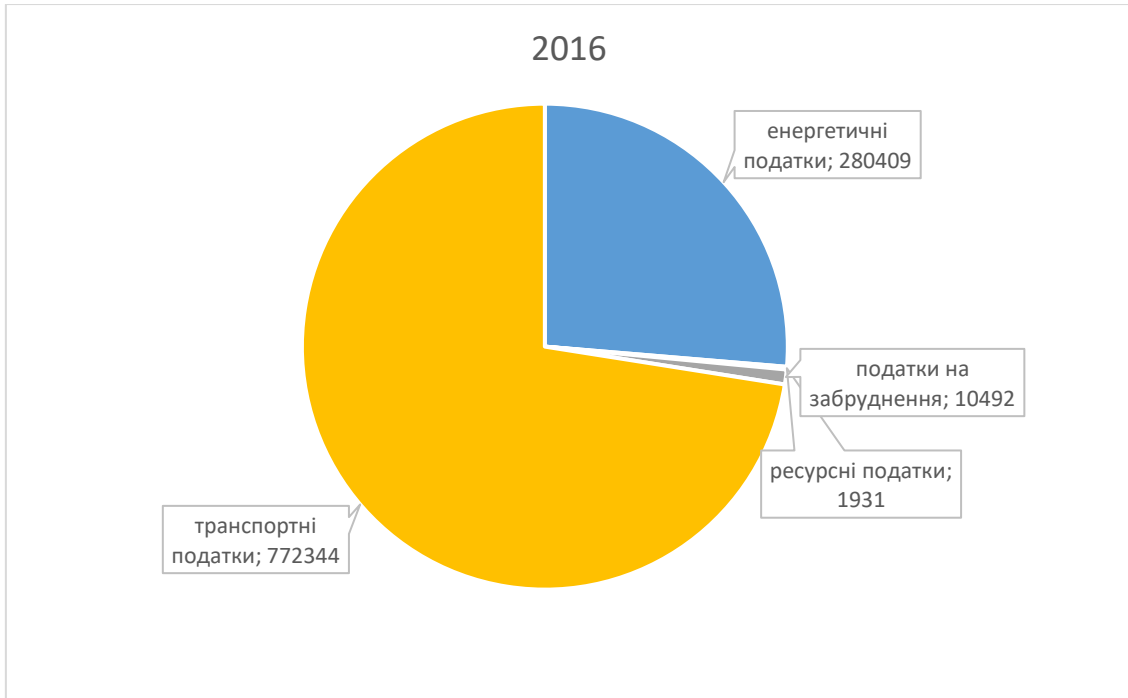

Рисунок А.1. Обсяги екологічних податків в Європейських країнах, 2016 р.
Джерело: [46, с.55].

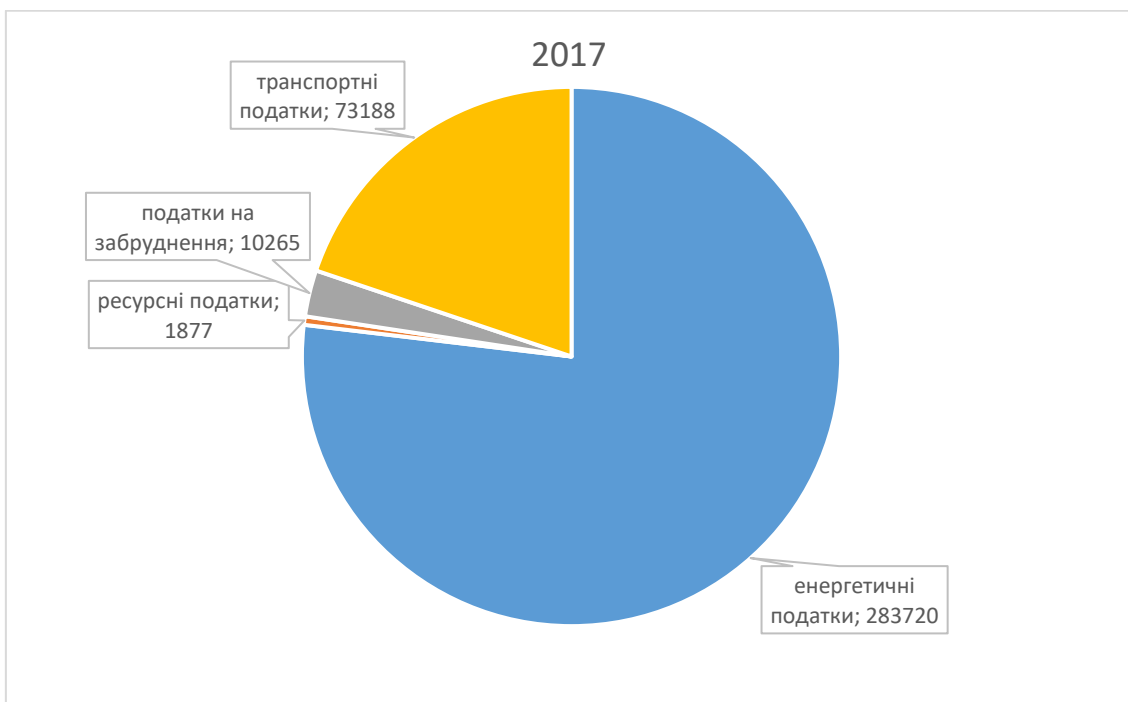

Рисунок А.2. Обсяги екологічних податків в Європейських країнах, 2017 р.

Джерело: [46, с.55].

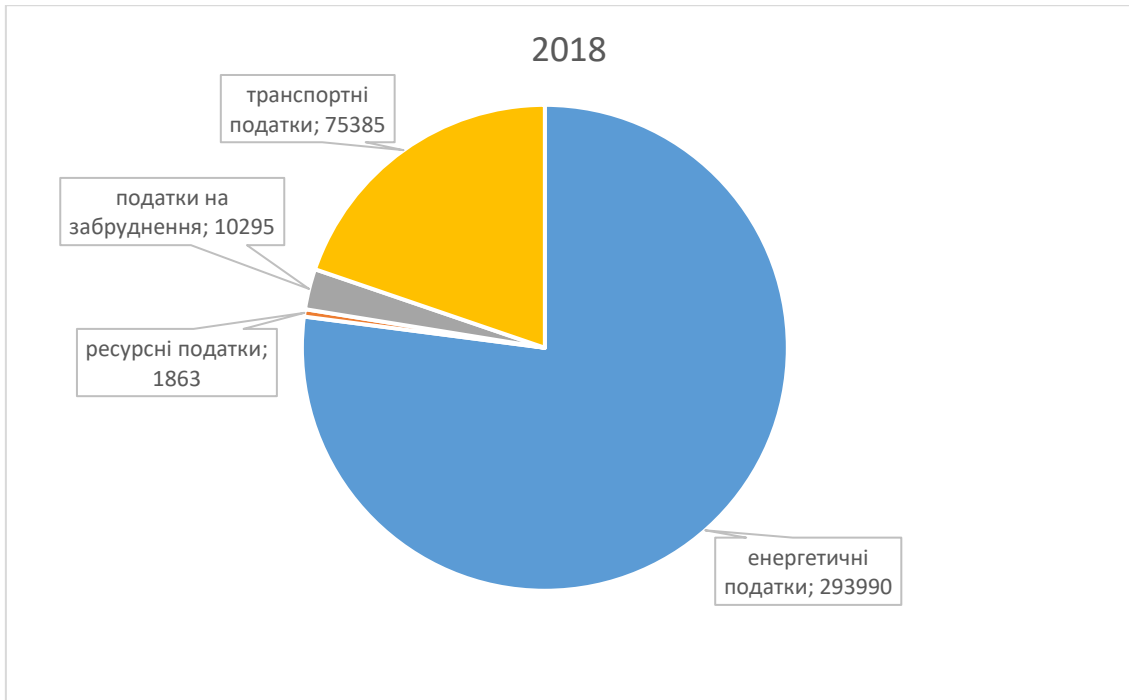

Рисунок А.3. Обсяги екологічних податків в Європейських країнах, 2018 р.
Джерело: [46, с.55].